БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилеттинген

1961 ч. МАЙ 21 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 119 (4909).

Өртээ 2 көп.

Совет архитекторларның үшкү Бүгү-эвилел съездизи

Май 19-та Кремльдиң Улуг ордузунга совет архитекторларның үшкү Бүгү-эвилел съездизи бодунуң ажылын үргүлчүлээн. Бистиң улус уран тудукчуларның съездизин улуг кичээнгей-биле хайгаарап турар. Архитекторларның, инженерлернің болгаш тудугжуларның хөй миллион армиязының ажылының кайгамчыктыг түннелдеринге совет кижи бүрүзү өөрүп турар. Чеди чылдың чүгле баштайгы ийи чылдарында безин ийи муң ажыг улуг бүдүрүлгелерни, хөөрайларда болгаш ажылчын суурларда 4 миллион 600 муң квартираларны тутканы.

ССРЭ-ниң архитекторлар Эвилелинин баштаар черинің болгаш ревизия комиссиязының илеткелдериниң талазы-биле санал берген съездиниң делегаттары архитектураны хөгжүдериниң чугула айтырыгларын чугаалажып турар. Ылангыя улуг кичээнгейни хоорай тудуунун айтырыгларынче угландырып турар.

Украин ССР-ниң архитекторлар Эвилелинің баштаар черинің даргазы **Г. В. Головко**, Азербайджан ССР-ниң архитекторлар Эвилелинин баштаар черинің даргазы **М. А. Усейнов** эртенги хуралга баштай санал бергеннер.

(СЭТА).

Кичээнгейден дашкаарлатпас чугула айтырыг

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада-сагыш салыышкынының ачызында Тываның колхозчу араттарының амыдыралында улуг үндезин чаартылгалар болгулаан. Араттарны өглерден сууржуң чурталгаже шилчидери каш чылдар мурнунда-ла чедишкинниг шиитпирлеттиинген. Олар ам культураның болгаш амыдыралдың бүгү-ле чаагай үүлдерин ажыглап турар болган.

Сууржулга айтырыын шиитпирлээн соонда колхозчу суурларны чаагайжыдар, колхозчуларның бажыңнарынга эки амыдырал-чурталганы тургузар, оларга чаа, культурлуг чурталганың чанчылдарын шингээттирер чугула сорулга чедишкинниг шиитпирлеттинип турар. 1958 чылда болган СЭКП Тыва обкомунуң бешки пленумунуң соонда бо херекке көскү чедишкиннер чедип алдынган. Ылангыя «эң эки арыг-шевер колхозчу суур дээш, колхозчунуң бажыныга эң эки амыдырал-чурталга дээш» чарыштың негелделерин күүседиринче колхозчу араттарны мобилизастаар, оларга культура пропагандазын күштелдирер талазы-биле партия, совет болгаш хөй-ниити организациялары улуг ажылды чоруткан болгаш чорудуп-даа турар.

Бөгүн «Шында» Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң колхозчуларының боттарының суурун чаагайжыдар болгаш амыдырал-чурталгазының деннелин бедидер талазы-биле кылып турар ажыл-херектериниң дугайы парлаттынган.

Арыг-Бажы суурда болгаш ол колхозтуң фермаларының төптеринде кылдынган эки ажылдар болза колхоз баштаар черинин, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының, көдээ интеллигенцияның улуг организакчы болгаш кижизидикчи ажылының түннели болур. Мында культура дээш походче агитаторларны, башкыларны болгаш өске-даа тускай эртемниглерни мобилизастаан. Бажың бүрүзүнде байдалды партия организациязы неделя санында-ла анализтеп көрүп, чогуур хемчеглерни ап турар.

Бисте кылдынган хөй ажылдар-биле чергелештир колхозчу суурларны чаагайжыдар, колхозчуларның амыдырал деннелин бедидер дээш походтуң сөөлгү ийи чылдарда улуг калбарыышкыны амгы үеде дыка кошкай бергениниң фактылары чамдык черлерде көстүп турар. Маңаа чижек кылдыр «эң эки арыг-шевер колхозчу суур дээш, колхозчунуң бажыныга эң эки амыдырал-чурталга дээш» чарыштың эгелекчизи Улуг-Хем районда Ак-Туруг суурну көргүзүп болур. Мында байдал бо чылын көзүлдүр-ле дорайтай берген. Суурнуң чурттакчыларының үжен хире хуузу чунар бажыңга кирбейн турар. Бажыңнарның арыг-шеверинин байдалын харагалзаары-биле оларга быжыглаан актив ам ажылдавайн турар. Суурда бо чылын уруглар яслизи ажылдавастаан. Эң эки арыг-шевер бажың дээш чарыш бо суурда барык уттундурган.

Бистиң областың өске-даа хөй-хөй колхозтарында байдал сөөлгү үеде база-ла ындыг болуп турарын чугаалаар херек. Ылангыя эки суур дээш, колхозчуларның бажыңынга үлегерлиг чурталга дээш чорудар хемчеглерниң чарышта көрдүнген негелделерин күүседиринче угланган хемчеглерни боттандырарын чамдык партия райкомнары, чер-чер Советтери боттарының кичээнгейинден дашкаарлаткан.

Колхозчу араттарның культура-амыдыралының деннелин бедидер талазы-биле айтырыгны Бай-Тайга районда канчаар шиитпирлеп турарының дугайын чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозунга чугаалажып көрген. Бо чугула херекти ол районнуң партия, совет организациялары сөөлгү үеде дыка суларатканың партия обкомунуң бюрозу демдеглээн. Ылаңгыя кол айтырыг—хойжуларның кыштаг-ларынга болгаш сүт-бараан фермаларынга чуртталга бажыннары тудары районда ам-даа шиитпирлеттинмээн. Ыраккы Мөңгүн-Тайгада «Малчын» колхозтуң хойжуларының хөй кезии өглерде чурттап турар.

Ындыг байдал Тес-Хем районнуң хойжуларында база бар болуп турар. Черле бистиң өске-даа районнарывыс бо айтырыгны бүрүн шиитпирлевээнин чугаалаза чогуур.

«Эң эки арыг-шевер колхозчу суур дээш, колхозчунуң бажыңынга эң эки амыдырал-чурталга дээш» чарыштың негелделерин күүседир талазы-биле ажылды күштелдиринче угланган хемчеглерни хүнүнүң айтырыынга катап тургузар үе келген. Бо чугула херекти идепкейжидерде бирги ээлчегде көдээ интеллигенцияны, агитаторларны бажыңнарга быжыглавышаан чарышты калбаа-биле чорудуп турган, оон тиилекчилерин, бистиң өске-даа мурнакчыларывыс ышкаш мактап шаңнаар, көргүзүг самбыраларынга илередир, хана солуннарынга чыыдар, тиилекчиге шилчип чоруур вымпелдерни тургузар чорук улуг дээштиг болур ийик.

Колхозчу араттарның амыдырал деннелин бедидер херекте соңгаарладыышкын чок шиитпирлээр чугула айтырыг болза хойжуларның кыштагларынга чуртталга бажыңнарын тударын дүрген шиитпирлээри болур. Ол тудугларны дүрген ажыглалга киирер сорулга-биле районнар төптериниң болгаш суурлар чурттакчыларының шефтээшкинин организастаар талазы-биле хемчеглерни алыры чугула.

Бистиң партиявыстың болгаш Совет чазактың ада-сагыш салыышкынынга чалгыннанган Тыва областың ажылчы чоннары колхозчу араттарның амыдырал деннелин бедидер херекке чаа-чаа чедишкиннерни чедип алыры чугаажок. Маңаа чүгле партия организацияларының болгаш Советтерниң талазындан бистиң бүгү хөй-ниитивистиң күженишткиннерин ол чугула херекче мобилизастаары негеттинип турар.

КУКУРУЗАНЫҢ БЕДИК ДҮЖҮДҮН АЛЫР

Кукуруза тарылгазы эгелээн

«Межегей» совхозтуң мурнакчы кукурузачызы П. Николаев кукурузачылар семинарынга бодунуң дуржулгазын дамчыдып, дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарыырынга кукуруза олуртукчузун канчаар шын ажылдадырын көргүскен.

ЧУРУКТА: П. Николаев (оң талазында) кукуруза олуртур машинаны таарыштыр ажылдадырының принциптерин тайылбырлап тур.

Фото С. Феоктистовтуу.

Таңдының совхозтары болгаш колхозтары бо чылын 100 муң гектар черге тараа, аъш-чем болгаш мал чеми янзы-бүрү культураларны тарыыр.

Ам үеде таңдычылар тараа культураларының тарылгазын колдуунда дооскан, кукуруза болгаш ногаа аймааның тарылгазынче эгелеп кирип турар.

Бо айның 18-те Таңды районнуң колхозтарының, совхозтарының кукурузачылар звеноларының кежигүннери механизаторлар, чамдык совхозтар директорлары, колхозтар даргалары, районнуң чамдык удуртукчулары—50 ажыг кижи «Кызыл партизан» совхозтуң девискээринде Кара-Чыраа деп черге чыглып келгеннер.

Аңаа оларның чыглып келгениниң ужуру болза, кукурузаны дөрбелчин-уяланчак арга-биле олуртур аксылыг «СКГН-6» деп машинаның ажылдаар кезектерин канчаар шын таарыштыр тургузарын шөлге, ук машина ажылдап турар үезинде, херек кырында өөренир дээш чедип келгеннери ол.

Ынчалза-даа айтырыг чүгле оонбиле кызыгаарлаттынмаан: чурттуң көдээ ажыл-ишчилеринге кукуруза тарып өстүреринин дугайында СЭКП ТК-ның чагаазын база номчуп таныштырган. Чамдык ажыл-агый удуртукчулары кукуруза тарыыр талазы-биле ам түүү кылып турарын чугаалаанар. Оон-биле кады, районнуң кукурузачылары боттарының ажылының дуржулгазын солушканнар.

СЭКП-ниң Таңды райкомунуң секретары эш Верзилин чүве чугаалаан, СЭКП ТК-ның чагаазында кукуруза тарылгазының талазы-биле айыткан четпестер долузу-биле бистиң ажыл-агыларывыска хамааржыр-дыр дээн. Эткен чылдарда кукуруза олуртулгазының дөрбелчинин шын кылырын бис шоолуг херекке албайн турган бис. Оон чылдагаанны-биле тарылга сөөлүндеги одуруглар аразының болбаазырадылгазын машина-биле чавыс деннелге бир угланыышкынга (доора азы узун дургаар) кылыр турдувус. Кукуруза өзүп үнүп турар үезинде хөрүн чымчадылгазынче, бок үнүштерни аштаарынче база кошкак сагыш салып турдувус. Ам сорулга болза ол четпестерни чок кылыры-биле кады минералдыг чемишчидилге-биле чемишчиде-ринче кичээнгей салыр херек. Агротехниктиг чурумнарны сагыыр болзувусса кукурузаның га бүрүзүнден 500—600 центнер ногаан массаны ап болур арга барын бистиң мурнакчы кукурузачыларывыс эш Пикало болгаш өскелер-даа эткен чылын херек кырында көргүскен деп чугаалаан.

«Кызыл партизан» совхозтуң директору эш Юртаевтиң чыылганнарга дыңнатканы болза, ук совхоз апрельдің 30-ден эгелеп областың дуржулга-көргүзүг ажылдарының даяныр чери бооп турар. Бо дөрбелчин биске улуг алдар-дыр.

Совхоз эткен чылын 350 гектар кукурузаны тараан, бо чылын 750 ганы тарыыр. Кукуруза тарылгазының шөлүн малдың доктаамал хөйүбиле турар черлерниң, фермаларның чоогунга—Кара-Чыраа, Хадың-Аксы болгаш өске-даа черлерге тарыыр кылдыр таарыштырган.

Совхоз кукурузачызы эш Федорец кукурузаның га бүрүзүнден 700 центнер, Рубцев—500 центнер ногаан массазын алырын хүлээнген. Кукуруза тарылгазынга бо чылын бис кончуг кичээнгейлиг белеткенген бис. Бүгү белеткел ажылын 16-да бүрүн дооскан. Ам тарыр кириптивис.

Органиктиг чемишчидилге төгер ажылды бо чылын багай организастаанывысты миннир ужурлуг бис. Ындыг чорук моон соңгаар турбас. Минералдыг чемишчидилге биске 45 тонна херек, бары чүгле 13 тонна.

Ам кол сорулга болза кукурузаны тарыырының, чайгы болбаазырадылгазын чорударының агротехниктиг аргаларын, ону күүседир машинатехниканы эки өөренип, шиңгээдип алыры бооп турар.

Кукуруза тарылгазының шын дөрбелчинин таарыштырып, дуржулга солчуп турар бо ужуражыышкынны организастааны оон бедик дүжүдүн алыр айтырыгны шиитпирдээринге улуг дузаны чедирер дээн.

«Тиилелге» совхозтуң директору эш Алымов совхозта кукуруза тарылгазының чоруп турарын аңаа чугаалаан, бо талазы-биле белеткелди шынарлыг дооскан, кукуруза шөлүн шуптузун оваарымчалыг лущениелээш, илиртээн болгаш оон дараазында өргениг каток-биле дескилей бастырган бис—дээн. Совхозта 3 звено тургустунган. Бо чылын 800 ганы тарыыр (эвир чылын 250 ганы тараан турган). Кукурузачылар эштер Оттук-оол биле Коваленконуң I болгаш II звенолары сөөлгү хүннерде 80 ганы тараан. Эш А. Коваленконуң III звенозу база тарып кирипкен. Бүгү үрезиннерни тарылга шөлүнге чедирген. Кыварчаар метериалдарны тракторларның ховуда ажылдап турар черинге чедирип берип турар.

Кукурузаның тарылгазын бедик агротехниктиг байдалга эрттирер дугайында совхозтуң коммунистериниң хуралын эрттирген. Кукуруза тарылгазының мурнакчыларын шаңнаар, мактаар талазы-биле хемчеглер база ажылдан кылдынган.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока областа өрте чажар тарад культураларының тарылгазы чедишкинниг доозулганын дыңнаткан, ам бүгү күштү кукуруза, свёкла, ногаа аймаа болгаш мал чеми база өске-даа культураларны тарыырынче мобилизастаарын, ажылдың темпизин бичин-даа кошкатпайн, харын өстүрүп, тарылганын арткан хонуктарын организастыг чорударын чугаалаан. Оон-биле кады звеноларның ажылын шын организастаар талазы-биле айтырыгга доктаагаш, Эрзин, Тес-Хем районнар звеноларга 8—12 кижилер чыылдыргаш, херек кырында боттуг ажыл кылбайн турары ышкаш ындыг шын эвес чоруктарны болдуруп болбас ужурлуг дээн. Механизастыг звеноның ажылын шын организастаары дээрге кукуруза, ногаа тарылгазында ажылдың чедишкиннинг болурунуң үндезини. Звеночулар онааглыг черинге доктаамал ажылдаар: кыжын аңаа хар тудуп доктаадыр, органиктиг чемишчидилге төгер, чазын—черниң часкы болбаазырадылгазын чоруткаш, улаштыр тарыыр, чайын—чайгы ажаалгазын чорудар, күзүн—кезип, ажаап алыр. Ынчангаш механизастаттынган звенолар доктаамал болуру ажылдың ээ-харысалгазын, ажылдакчыларының сонуургалын бедидер. Бо чугула айтырыгже кичээнгей салбайн барып болбас. Ол ышкаш звеноларга машина-техниканы быжыглаарының, бо талазы-биле ээнзиргей байдалды шуут чок кылырының чугулазын, ажылдың организациязын экижиде-ринин чугулазын айытпышаан. Таңдының тараажылары, механизаторлары бодунуң мурнунга салдынган сорулгазын күүседип шыдаар дээрзинге партияның Тыва обкому бүзүреп турар—деп, чугаалаан.

«СКГН-6» машинага дөрбелчиннерни шын тургузарын канчап чедип алыр талазы-биле «Кызыл партизан» совхозтуң инженер-механиги эш Павлов тайылбырлап чугаалаан.

Оон соонда, ында турган машинаның хөделир кезектерин аңаа турган механизаторлар боттары таарыштыр эптеп, тургузып эгелээннер. Ол практиктиг ажылдың чоруп турганының үезинде машинаның кандыгбир чүвези таарышпас, билдиннес апаарга, «Межегей» совхозтуң мурнакчы кукурузачызы эш Николаев кончуг билдингир тайылбырлап, айтып берип турган.

Ол машинаны таарыштыр тургускаш, үрезин хааржактарынче кукуруза үрезинин ургаш ховуга барын ону чаштыргаш, дөрбелчиннер шын азы шын эвес болганын шенеп көрген. Дөрбелчиннер шын болган.

Шөлге болган ол семинарның киржикчилери чугула болгаш эдээн нарын ажылды ындыг арга-биле практикага билип албышаан, аргадуржулганы солчурунуң база бир эптиг бо хевирин моон соңгаар чер болганга улам калбартырын күзээннер.

* * *

Кукурузаның дугайында айтырыг чаа эвес. Кукурузаның чугулазы кымга-даа билдингир. Ынчалза-даа партия райкомнарының, райкүүскомнарның болгаш ажыл-агыларының чамдык удуртукчулары ол чугула культураже чогуур кичээнгейни амдаа чедир салбайн турар-дыр деп чүве аңаа турган кижиге билдине бөөр чорду. Чижээ, Таңды районнуң ажыл-агыларының кукуруза тарылгазынга белеткенип турганын, бедик дүжүт дээш кызымаккай ажылдаанын эш Верзилин эки-ле чугаалаан. Ынчалза-даа бедик дүжүттүң үндезини—органиктиг чемишчидилгени шөлге канчаар төккенин ол ыыттавайн барган. Ол таварылга эвес. Ол ажыл районда бүгү. «Тиилелгенин», «Кызыл партизанның» болгаш районнуң өскеда ажыл-агыларының кукурузачыларында өдек төгүүшкүү кайы хире болганын айтырарга шуут төкпээн ийикпе эвээш чүве төккен бооп турар.

Ынчангаш бедик дүжүт дээш демиселдің үстүнде чугаалааны ышкаш бөдүүн-даа бол, эргежок чугула хемчеглерин моон соңгаар аас кырынга хүлээлге-биле эвес, харын херек кырында чорутпушаан, тарылганың чайгы ажаалгазын агротехниктиг негелде ёзугаар шын чорудуп турган, бедик дүжүттү чедип алырынче бүгү күштү салыры негеттинип турар.

К. АРАКЧА,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Таңды районнуң кукурузачыларының семинарының тайылбырны инженер Павлов кылып тур.

киржикчилеринге кукуруза олуртукчузунуң дугайында

Фото **Ф. Степановтуу.**

Картофель тарылгазы доозулган

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» көдээ ажыл-агый артелиниң 12 кижи составтыг колхозчу хөрөөженнери область Совединиң депутады, звеночу эш Донгак Диргааның удуртулгазы-биле 10 гектар картофельдиң олуртулгазын 8 ажыл хүнүнде бүрүү-биле тарып доосканнар.

Картофель олуртур ажылга комсомолчу кыстар Анчымаа Сендажы, Сүр-оол Серенмаа, Татьяна Нурсат, колхозчу хөрөөженнер Самбуу Калчан-кыс, Чыраткаай Дөжү болгаш өскелер-даа онза идепкейлиг ажылдап, хүнде 0·10 гектар олуртур планын 0,15—0,17 гектар чедир олуртуп турганнар. Огородчулар ам өске ногаа культураларын тарыырына белен.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизин соңгааны

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының кежигүннери академик А. Н. Несмеяновтуң бүрүн эргезиниң хуусаазының төнгенибиле холбаштыр чаа президентини соңгуур дугайында чугула айтырыгны чугаалажып көөр дээш май 19-та Академияның президиумунга чыылган.

Академик А. Н. Несмеяновтуң президент хүлээлгелериниң хостаар дугайында дилээн ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиуму хандырган болгаш ону ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиум кежигүнүнге хевээр арттырган деп ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының вице-президентизи академик А. В. Топчиев дыңнаткан. Президентинин албан хүлээлгезинге хөй чылдарда үре-түннелдиг ажылдааны дээш өөрүп четтиргенин А. Н. Несмеяновка президиум илереткен.

Бистиң чурттуң эн улуг эртемдени, совет эртемнин сураглыг организакчызы академик Мстислав Всеволодович Келдышты ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизинин албан хүлээлгезинге депшидер дугайында академик А. Н. Несмеяновтуң саналын Президиум чангыс эпсеткил-биле түүлдүг деп көрген.

Академик М. В. Келдыш болза математика, механика, саналга техниказының талазы-биле эң улуг эртемден болгаш ханы теоретиктиг шинчилелдерни коммунистиг тургузуушкунуң практиказы-биле холбаштырып билир, шинчилел ажылдарының кайгамчыктыг организакчызы деп академик Топчиев бодунуң чугаазынга демдеглээн. Амгы үеде, кажан коммунистиг ниитилелди калбартыр тургузуп турар үеде, партияның төөгүлүг XXII съездизинин бүдүүзүнде партияның болгаш чазактың эртемденнер мурнунга салган чаа улуг сорулгаларынга бо кандидатура таарыжып турарын ол эртемден демдеглээн.

Академиктернің болгаш корреспондент-кежигүннернин партийжи болүүнүн мурнундан СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге кандидат академик П. Н. Поспелов чүве чугаалаан.

Академик А. Н. Несмеяновтуң ону ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизинин хүлээлгелериниң хостаар дугайында билдириишкининиң талазы-биле ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиумунуң ниити хуралга киирип келген доктаалын академиктернің болгаш корреспондент-кежигүннернин партийжи болүү долузу-биле деткип, түүлдүгзүнүп турар дээрзин эш П. Н. Поспелов чугаалаан.

Партийжи болук ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизинин албан хүлээлгезинге академик Мстислав Всеволодович Келдышты депшитпишаан, ону ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизинге соңгуурунче бүгү академиктерни кыйгырып турар.

Ниити хуралга академиктер Л. А. Арцимович, А. П. Виноградов, И. И. Минц, А. А. Благонравов, И. М. Виноградов, А. Ю. Ишлинский, П. Н. Федосеев болгаш өскелер-даа ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизинге академик М. В. Келдыштың кандидатуразын деткип чүве чугаалаанар.

Оон соонда хурал соңгулдаларже киришкен. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизинин албан хүлээлгезинге академик Мстислав Всеволодович Келдышты чажыт бадылаашкын-биле соңгаан.

Чаа президент доңчу чүве чугаалаан, аңаа улуу-биле идеген турарынга өөрүп четтиргенин илереткен.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң АКШ-тың президентизи Д. Кеннеди-биле ужуражыр деп турарының дугайында

Бо чылдың мартта эгелээн дипломаттыг шугумнарны дамчыштыр болган санал-оналдарны солушканының база бижиктер солушканының түннелинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев болгаш АКШ-тың президентизи Д. Кеннеди бо чылдың июнь 3-те Венага ужуражыр деп дугурушкан.

Бо ужуражыышкын болза өске чурттарның эрге-ажыктарынга хамааржып турар кол-кол делегей айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннарны чорудар азы дугуржулганы чедип алыр дээн сорулга чок деп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле АКШ-тың президентизи Кеннеди дугурушкан. Ынчалзажок бо ужуражыышкын оларның аразында баштайгы хуузунда харылзаага болгаш ийи чурттарның аразында харылзааларга хамааржып турар кол-кол айтырыгларның талазы-биле санал-оналдарны ниитизи-биле солчурунга чогуур өйүнде эки арга болур.

Ак бажыңның медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Кеннеди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев-биле июнь 3—4-те ужуражыр дээрзин Ак бажың албан өзүзү-биле чарлаан.

Ак бажыңның парлалга секретары Сэлинджер медеглелдиң бижимелин корреспондентилерге номчуп берген.

Сэлинджерниң оон ыңай чугаалааны болза, Н. С. Хрущев-биле ужурашкан соонда Кеннеди июнь 4-түң кежээзинде ийикпе азы июнь 5-тиң эртенинде Лондонче чоруптар болгаш аңаа баргаш, Англияның премьер-министри Макмиллан-биле ужуражыр. Июнь 5-те орай кежээ АКШ-тың президентизи Лондондан Вашингтонче ужудуп үнүптер.

Кеннеди-биле кады оон кадайы Жакелина Кеннеди Венага база келир.

МОСКВАНЫҢ ПИОНЕРЛЕРИНИН УЛУГ БАЙЫРЛАЛЫ

МОСКВА. (СЭТА). Мэйның 19-та бистиң чуртувустуң бүгү-ле черлеринге Бүгү-эвилелдің В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 39 чыл оюн калбаа-биле демдеглээн.

Ол хүн Москвага Кызыл шөлге найысылалдың пионерлериниң парады болган. Москваның бүгү-ле районнарының пионер организациялары Мавзолей баарынга чыскаалышкан. Мавзолейниң индириниң кырында СЭКП МХК бирги секретары П. Н. Демичев, ВЛКСМ ТК-ның секретарылары Л. К. Балясная, А. Х. Везиров, В. П. Логинов, РСФСР-ниң чырыдыышкын министри Е. И. Афанасенко болгаш хоочун большевиктер...

ВЛКСМ-ниң МХК-ниң секретары Б. Н. Пастухов, Бүгү-эвилелдің В. И. Ленин аттыг пионер организациязының Төп Чөвүлелиниң даргазы Л. К. Балясная, пионер Виктор Журавлев чүве чугаалаанар.

В. И. Ленинин болгаш И. В. Сталинның мавзолейинге аныяк ленинчилер чечектер салган. Оон соонда найысылалдың пионерлериниң парады эгелээн болгаш Кызыл шөлге байырлал бүдүн чартык шакта үргүлчүлээн.

Улустуң өмүнээзинден

(„Известия" солуннуң мурнуку чүүлү)

Совет улустуң күш-ажылчы тиилелгелериниң дугайында медээлерни парлалга болгаш радио хүн бүрү дыннадып турар. Эртемденнериниң лабораторияларында болгаш колхозтарның фермаларында, аажок улуг цехтерде болгаш бөдүүн албан черлеринде ажылчыннар, колхозчулар, интеллигентилер боттарының күш-ажылы-биле коммунизм тургузуушкунунуң улуг чаагай программазын боттандырып турарлар. Бо бүгү болза бистиң кижилеривистиң бедик коммунистиг медерелдииниң дугайын, партияның улуг хөрөөнге оларның бердингениниң дугайын херечилеп турар.

Бистиң чырыткылыг чуртталгавыстың хөлегелеринде ам-даа бар бужар бак чүүлдерге, бистиң тургузуушкунувуска болгаш чурттагавыска шаптыктап турар чүүлдерге, бодунуң бүгү угаан сеткили-биле болгаш ажыл-херектери-биле чырыткылыг келир үеже чүткүп чоруп олурар совет кижи канчап-даа өптежип шыдавас. Мынчангаш, айыылдыг херектеннерге удур, а ол ышкаш мангысчы чурттагланы чорудуп турар тоянчыларга, ажыл кылбастарга, арага тигикчилеринге болгаш өске-даа ол ышкаштарга удур демиселди күштелдириниң эргежок чугулазының дугайында совет хөй-ниитиниң үнү сөөлгү үеде үргүлчү-ле чидигленип турар.

Социалистиг, өзулуг улусчу күрүне хөй-ниитиниң саналын, массаларның үнүн кезээде кичээнгейлиг дыңнап турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму «Онза айыылдыг кемниг херектерге удур демиселди күштелдирер дугайында» Чарлыкты, а РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму «Хөй-ниитиге ажыктыг күш-ажылдан ойталаар болгаш хөй-ниитиге удур маңгыс өзү-биле амыдыран чоруур кижилерге удур демиселди күштелдирер дугайында», «Арага-хымыс хайындырганы болгаш өске-даа эзиртир чүүлдерни бажыңга кылып белеткээни дээш харыысалганы күштелдирер дугайында» Чарлыктарны хүлээп алган.

Онза айыылдыг кемниг херектеннерге күрүнеиниң көргүзер чөптүг хемчеглерин совет кижилер изиибиле деткиир. Бүгү хевириниң тоянчыларына удур административтиг хемчеглерни совет кижилер база-ла бүрүнү-биле деткип турар—ол чорук бистиң чурттагавыстың ханы тиглеринде, дүвүнде чажыртынып чыдар маңгыстарны бистиң чырык бажыңывыстан калбак хөй-ниитиниң дүрген аштап арыглаарына дузалаар.

Херектен болза кезээде ниитилелдиң дайзыны бооп келген. Мөлчүкчүлерни-даа, хулиганнарны-даа кадыы-биле болгаш кам-хайыра чогу-биле базарының дугайында В. И. Ленин үргүлчү бижип турган. Ынчалза-даа, бистиң күрүневис болгаш бистиң ниитилеливис чүгле шаажылап шиидериниң сорулгазын кажан-даа салбайн турган. Социалистиг күрүнеиниң ажыл чорудулгазының кол аргазы болза кезээде бүзүредири бооп келген, албадал дээрге ийиги чергениң хемчээ болуп турган болгаш болуп-даа турар.

Алдагдал кылган кижилерге идегелди, херектерни баш удур болдурбазының айтырыгларына кичээнгейни, шоолуг эвес херек үүлгеткен кижилерни хөй-ниитиниң кижизидилгезинге шилчидип бээр чорукту чамдык кижилер кемниг херек-биле демиселди кошкатканы ол кылдыр билип, чүнү-даа кылбастап олурупкан чүүлдер бар.

Херектен бүрүзүн-не хөй-ниитиниң кижизидилгезинге берип болбас. Ынчалзажок, коллективтиң эки билбес, идегей шыдаваззы кижизин эде кижизидери-биле хүлээнип ап көрүнер деп, коллективти байысаакчы бүзүредип турган таварылгалар база бар. Ынчаарга хөй-ниитиниң кижизидилгезинге бээр ындыг аргаларны буруу шаап, чамдык прокуратура ажылдакчылары коллективтиң саналын шуут-ла тооп көрбестээн шак ындыг таварылгалар база тургулаан.

Кижини өлүрери, дээрбедээри, күштеп чазарлаары болгаш өске-даа ол ышкаш ындыг аар кемниг херектер улуг нуруузунда-ла эзирик кижилерниң талазындан үүлгеттинип турары чажыт өвес. Арагалаар чорук болза ажыл кылбайн белен тып ап турар акшадан кезээде болдунуп турар. Ынчангаш тоянчыларга, арага тигерлерге, маңгыстарга удур демиселди күштелдирери болза айыылдыг кем-херектерни баш удур болдурбазының аргазы болур.

Бистиң ниитилеливис эң-не кижизиг принциптерге үндезилеттингени бүгүдеге билдингир болгай. Ынчалза-даа, бир эвес бистер онза айыылдыг кемниг херектерниң ийнчангыс таварылгалары-биле эптежип олурар болзувусса, ол кижизиг принциптерни дорамчылаанывыс ол болур ийик. Кемниг херектеннерге бистиң күрүневистиң көргүзүп турар хемчеглерин кедергей дошкун дээр янзы-биле буржуаз бижикчилер кызып-кылайып чугаалажып-даа тургайлар аан. Олар кымны камгалап, кымны кээргеп ыглажып турарларын? Олар ниитилелдиң дайзыннарын, ажылчы кижилерниң дайзыннарын кээргеп турарлары ол-дур. Ол «кээргелдер» оларның боттарынын-на кээргелдери бооп артып калзын. Совет улус бодунуң күрүнезинин хүлээп алган хоойлуларын бүрүнү-биле деткип турар.

Хоойлу үрекчилеринге удур демиселге албадалдың хемчелери бисте кол рольду ойнавайн турар. Хөй-хөй хоойлу үрекчилеринге кижизидилгениң хемчеглери эки түннелдиг болуп турарын эш-хуузунуң судтарының ажылының практиказы херечилеп турар. Амыдыралдан соора барган кижилер-биле коллективтерге, көдээ чоннуң хуралдарына шыңгыы чугаалашканының соонда, олар күш-ажылга шынчы ажылдап кирип турарлар.

Бүдүрүлгениң болгаш албан чериниң коллективи, суурнуң чурттакчылары, чуртталга черлериниң хөй-ниитизи ажыл кылбас, маңгыс кижиниң өзулуг нүүрүн кончуг эки билирлер. Бир эвес чаңгыс-даа тоянчы ажылдаан мен дээриниң дугайында меге шынзылга-даа кылдыртып алыр болза, ус-тывыш ажылы кылыры-биле чылдактанып, патентбиле чагдынып-даа алыр болза, ук тоянчы хөй-ниитиниң караандан канчап-даа чаштынып шыдавас. Мынчангаш, бистиң улузувустуң хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазын моон соңгаар-даа улам идепкейжидер херек. Ол ажылды чорударына улуг роль чер-чер Советтеринге, оларның күүскомнарынга, доктаамал комиссияларынга онаажып турар.

Социалистиг хоойлунуң болгаш корум-чурумнуң үрекчилеринге удур демиселдиң доктаамал комиссияларын барык бүгү Советтер тургускан. Чижээ, Свердловскиниң хоорай Совединиң доктаамал комиссиязы кончуг идепкейлиг ажылдап турар. Ол комиссия бодунуң хуралдарына шагдааның районнар килдистериниң ажылын, парктарга ажылчы чоннарның дыштанылгазын организастаарын, улусчу дружиналарның ажылчорудулгазын чугаалажып көрүп турган. Өске-даа хөй-хөй Советтерниң комиссиялары база идепкейлиг ажылдап турар. Ынчалза-даа чүгле саазын кырында тургустунган комиссиялар база бар. Маңгыс өзүбиле амыдырап чоруур кижилерге удур хөй-ниитиниң демиселин харыы ол комиссиялар удуртур ужурлуг болгай.

Тоянчыларга удур демиселдиң айтырыгларын сессияларга чугаалажып көрүп турар новосибиржилериниң дуржулгазын Советтер үлегер кылдыр алган турар болза эки-ле болур ийик. Ол дуржулгаже улуг кичээнгейни салза чогуур.

«Бистиң совет ниитилеливисте: «Ажыл кылбас кижи чем чивес» деп, социализмниң кол принциви туруп турар. Ол принципти чайгылыш чок сагыыр ужурлуг. Бир эвес, кандыгбир хамааты ажыл кылбайн, харын чем чип турар болза, бүдүрбейн тургаш аъш-чемни кайыын ап турар сен деп шыңгыы айтырар херек, ынчангаш ажыл кылбас ындыг кижиге хамаарыштыр бистиң Конституциявыс өзугаар чогуур хемчеглерни алыр херек» деп, Н. С. Хрущев чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң үндүрген хоойлулары болза кемниг херектерге удур, база чаа, коммунистиг ниитилелди тургузарда бистиң улузувуска шаптыктап турар кижилерге удур демисежириниң идегелдиг чепсээн күрүне органнарынга болгаш хөй-ниити организацияларынга берип турар.

Кыргылда эгелээн

КЫЗЫЛ-ДАГ. «Тээли» совхозтуң Кызыл-Дагда № 3 салбыры май 18-те кыргылданы эгелээн. 40 хачылыг агрегатта хүндүсү болгаш дүнеки ээлчегде 62 кижи ажылдап турар.

Кыргаан дүктү сорт аайы-биле ылгаар болгаш дензилеп савалаар ажылда 4 кижи ажылдап турар. Баштайгы хүн 843 өшкүлерни кыргаан, ынчаарга өшкү бүрүзүнден-ле ортумаа-биле 600 грамм дүк кыргып алдынган. Бо дээрге, кыргып алза чогуур хүлээлгеден 100 грамм бедик көргүзүг-дүр.

Кыргыкчылар С. Салчак, С. Сарыглар, Т. Ондар, Х. Салчак, Б. Хертек оларның кижи бүрүзү 35—35 өшкүлерни кыргып, мурнакчылар болган. Библиотека эргелекчиси К. Салчак агитхуудусту үндүрген. Кыргылда пунктузунда столовая ажылдап эгелээн.

Чеди чылдың шалыпчы тудугларында

ДЖЕТЫГАРДА ДАГ-ДҮГҮ КОМБИНАДЫ

Кур черлиг крайның барыын талазында даг-дүгү комбинадының тудуун чорудуп турар. Чеди чылдың бо шалыпчы тудуунда аныяктар чурттуң бүгү булуңнарындан чедип келген.

ЧУРУКТА: тудугнуң мурнакчылары — Белоруссиядан келген электри каңнакчы Бронислав Петрусевич (солагай талазында) биле слесарь — газ-каңнакчы Анатолий Микушта.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫМ БИР ДУГААР БОЛУРУЛ?

Бүгү-эвилелдиң конкурузун чарлаан

МОСКВА. (СЭТА). Мал ажылында хөй күш үнер ажылдарның комплексилиг механизациязына агрегаттарның эң эки конструкциязын кым тургузарыл — деп ындыг лозуңбиле 1961 чылдың июнь 1-ден декабрь 1-ге чедир көдээ аныяктарның болгаш комсомолчуларның ортузунга Бүгү-эвилелдиң конкурузун чоруткан турар. Оны Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң Төп Чөвүлели, ВЛКСМ ТК, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш өске-даа хөй-хөй организациялар чарлаан.

Бөдүүн чемнерни белеткээриниң, силос башняларындан, оңгарларындан чемни уштурунуң, мыйыстыг бода малга кургаг, шык төп бээр чемнерни бээриниң болгаш өске-даа операцияларның комплексилиг механизациязының айтырыгларын ажылдап кылырынче аныяк чаартыкчыларның кичээнгейи салдынган турар.

Эң эки рационализаторжу саналдар дээш 19 янзы акша шаңналдарын тывыскан турар. Олардан эң улуг шаңнал—2.500 рубль.

Социалистиг чурттарның көдээ ажыл-агыйынга дүрген чоруктуг техниканы бээр

Акы-дуңмалышкы чеди чурттарның эртемденнериниң чөвүлел хуралы

МОСКВА (СЭТА). Көдээ ажыл-агыйның база бир чугула айтырыы—машина-трактор агрегаттарының чогуур шимчээшкинин дүргедедирин чугаалашкан делегейниң эртем-методиктиг чөвүлел хуралы Москвага болуп эрткен. Чөвүлел хуралга Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның, Румынияның, Совет Эвилелинің болгаш Чехословакияның эртем албан черлериниң төлээлекчилери киришкен.

Ырак эвес келир үеде көдээ ажыл-агыйның шинчизин, ынчаарда бүгүлө хову ажылдарын,—черни аңдарарындан эгелээш дүжүттү ажаап алырынга чедир бедиткен дүргедээшкин-биле чорудуп, амгызындан 2—3 катап дүрген күүсеткен турар дугайын эртемденнер илеткелдеринге болгаш дыңнадыгларынга айтып турган. Чижээ, Совет Эвилелинге чоруткан калбак дуржулгалар болза, шакта 10 километр чедир дүргедедиишкин-биле черни аңдарарын болгаш чажылга үезинде чажылганы шакта 15—16 километр чедир дүрген шимчээшкин-биле чорудуп болурун көргүскен. Бо талазы-биле солун шенелделерни Польшага, Чехословакияга болгаш социалистиг өске-даа чурттарга база чоруткан.

Чылыг болгаш эш-хуузунуң байдалынга эрткен ол чөвүлел хуралдың киржинчилери дуржулганы солушкан болгаш көдээ ажыл-агыйга дүрген чоруктуг техниканы нептередир талазы-биле кады чорудар хемчеглерни айтып алганнар.

ПЕДАГОГИКА НИИТИЛЕЛИНИҢ ТЫВА САЛБЫРЫ

Өзүп орар салгакчыларны коммунистиг өзуга кижизидериниң хөрөөнге дөгүм болзун дээш эрткен чылдың ноябрьда РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели Россия Федерациязының Педагогика ниитилелин тургузар дугайында шиитпир хүлээп алган. Уругларны кижизидериниң хөрөө бүгү-ле кижилерниң, албан-организация, үлетпүр-бүдүрүлге черлериниң, хөй-ниити организацияларының, колхозтарның болгаш совхозтарның дорт хөрөө болур дээрзин ол шиитпирде көрүп турар болгаш олар Педагогика ниитилелиниң кежигүнү болуруп хоойлужуткан.

РСФСР-ниң чазааның ол шиитпиринге дүүштүр ажылчы чоннар депутаттарының Тыва область Совединиң күүскому РСФСР-ниң Педагогика ниитилелиниң Тыва салбырын тургузар дугайында чүгүлө шиитпирни хүлээп алган.

Педагогика ниитилелиниң Тыва салбыры хоорайлар болгаш районнар салбырларындан тургустунар.

Бистиң обласка Педагогика ниитилелиниң салбырларын, хамыктың мурнунда организас талазы-биле быжыглаары оларның мурнунда салдынган улуг сорулгаларны күүседириниң эргежок чугула негелдези болур.

Педагогика ниитилелиниң кежигүнүнге эң ылангыя улус өөредилгезиниң шугумунда ажылдап турар кижилер, башкылар, ада-иелер, партия база совет ажылдакчылары болгаш оон-даа өске күзелдиг, улус өөредилгезиниң хөрөөнге дуза кадып турар, хамыктың мурнунда, уругларны кижизидеринге киржип турар кижилер кирер.

Школаларга Педагогика ниитилелиниң эге организацияларын тургузарынга районолар, чырыдышкынның профэвилелиниң райкомнары боттуг дузаны чедирер хүлээлгелиг. Бо ниитилелдиң эге организациялары өске-даа албан черлеринге тургустунган туруп болур.

Оон ындай Педагогика ниитилелиниң уставын өзугаар оон кежигүннери кылдыр коллективтиг (юридиктиг) кежигүннер ниитилелге база кирер. Ниитилелдиң ындыг коллективтиг кежигүннеринге бүгү-ле ортумак, сес чыл, чеди чыл школалары, ажылчын аныяктар школалары, уруглар бажыңнары, уруглар садтары, институттар болгаш бүгү-ле совхозтар, колхозтар, бүдүрүлге черлери — заводтар, фабрикалар, үлетпүр комбинаттары болгаш албан черлери, күш-ажыл курлавырларының бүгү өөредилге черлери, клубтар, Культура бажыңнары болгаш оон-даа өске коллективтерни хүлээп алыр.

Ниитилелдиң коллективтиг-даа, аная-даа кежигүннери доктааткан хемчээл-биле дадывыр төлээр.

Кызылда болгаш чамдык районнарда Педагогика ниитилелиниң салбырларын тургускан аттыг болган. Ынчалза-даа чамдык эштериниң бо чугула херекти тооп көрбээни-биле олар аная-ла саазын кырында арткан. Организацияларны коллективтиг кежигүннерге хүлээп алыр ажыл чоруттунмаан, кежигүннерден дадывыр безин хавыртынмаан.

Педагогика ниитилелиниң Тыва салбыры школага өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны бедик деннелче көдүрери-биле педагогика талазы-биле мурнакчы дуржулганы нептередир, башкыларның, кижизидикчилерниң ажылынга боттуг дуза көргүзер, эртем талазы-биле бадыткаттынып шенеттинген саналдарны ажыглаары-биле ажылдап кылгаш, нептередир болгаш оон-даа өске чугула сорулгаларлыг.

Бистиң облазывыста улус өөредилгезиниң хөрөө чыл келген тудумна шынар-даа, сан-даа талазы-биле улам өкижип орар. Чадааның № 1 школазында алдарлыг башкы К. Б. Долгар башкылап турар эртемин өөрешикчилерге чедингири-биле тайылбырлап бээр дээш янзы-бүрү методиктиг аргаларны хереглеп турар. Ол башкы башкылап турар эртемин амгы үе-биле, боттуг амыдырал-биле сырый холбап турар. Оон кичээлдери чалгааранчыг өвес, харын билдингир болгаш сонуурганчыг, утка талазы-биле ханы болгаш бүгү талалыг. Улус өөредилгезиниң ындыг билдилиг дарганнары бисте эвээш өвес.

Туранның № 1 школазында өөредилге-кижизидилгелиг ажыл, пионер организациязының ажылы онзагай бооп, эки талазы-биле өскелерден ылгалып турар. Ол школаның чанында өөредилге-дуржулга шөлүн тургускан. Эрткен чайын ол школаның кезек өөреникчилери өөредилге-бүдүрүлгелиг бригада болуп алгаш, школаның өөредилге-дуржулгалыг ажыл-агый черинге ажылдап чайлаан болгаш багай өвес түүнелдерни көргүскен.

Бо бүгү ажылдар чогаадыкчы кызымак ажылдың түннелинде чедип алдынган дээрзи билдингир. Ынчалза-даа ол мурнакчы дуржулганы нептередир, түүнээр талазыбиле шоолуг ажыл кылдынмаан. Ынчангаш чогум-на шак ындыг мурнакчы дуржулганы түүнээш, нептередири — Педагогика ниитилелиниң Тыва салбырының колсорулгазы.

Кызылдың башкы институдунуң бир кезек студентилери шагдаа черинде уруглар өрээлинде кижизидери «берге» уруглар-биле ажыл чорудуп турар. Шагдаа эргелели оларның ажылын эки деп үнелеп турар. Ук ажылдың чамдык түүнелдерин институттуң педагогика кафедрасы кылган.

Мурнакчы дуржулганы түүнеп, эртем дуржулгазы-биле бадыткаттынган саналдарны киирер талазыбиле чамдык ажылдар бар. Кызылдың педагогика институдунуң башкылары педагогика эртемнериниң кандидаттары Е. И. Коптега биле Т. Н. Метляев олар тыва школаларга орус дылды башкылаарынга хамаарышкан шинчилел ажылдарын кылган.

Ынчалза-даа ындыг янзылыг ажылдар мырыңай өвээш. Школаларга болгаш уруглар садтарынга, пионер лагерьлеринге кижизидилгеге ажылының дугайында, интернатка ажыл дугайында, өөредилгениң чаа программаларынга дүүштүр янзы-бүрү эртемнерни башкылаарын эде тургузуп турарының дугайында эртем ажылы барык-ла кылдынмайн турар.

Үстүнде көргенивис ажылдарны күүседип турар эш-өөр бистиң областа кайы хөй. Ынчангаш оларны, хамыктың мурнунда, педагогика ниитилелиниң хүрээлецинге хаара тудар херек. Чер-черге эге организацияларны, район салбырларын тургускан соонда баштайгы ажылды дуржулгалыг башкыларның чогаадыкчы отчёдун дыннаарындан эгелээрин сүмелеп болур. Эң чоокку үеде ол ажылды херек кырынга кылып эгелээри ам негеттинип турар.

Ш. САТ,

Педниитилелдиң Тыва салбырының президиумунун даргазы.

ЧАА ЧҮҮЛДЕР

Хойжуларга боду чоруур вагончугаш

Дагестан АССР. Ырак одар-белчиирлерге кодан-кодан хойларбиле кежүп чоруур хойжулар чамдыкта берге байдалдарда ажылдап турарлар. Дагестанның көдээ ажыл-агый эртем-шинчилел институдунун механизация салбырының ажылдакчылары эки кылдынган боду чоруур вагончугашты кылганнар, оон-биле хойжуларның амыдырал-байдалы дыка өкижиир.

Берге черлер-биле чоруурунга таарыштыр кылган тускай «ЗИЛ-157» автомашинаның шассизинде бүгү боду металл бажыңчыгаш тургузуп каан, ында электри-чырыдылганың болгаш агаар арыглаарының тургузуглары база бар. Малчыннарның шыпшын болгаш культурлуг дыштанырынга эргежок чугула бүгү үүлдер ында бар. 6 кижи чыдар оруннарлыг өрээлде идик-хеп, номнар сугарынга тускай шкафтар, аъш-чем кадагалаарынга таарыштырган тускай черлиг стол болгаш радиоприёмник база бар.

Вагончугашта чонуп, суг-биле үрдүүп алыр салбыр бар. Кухнада суук база газ байдалдыг отгулар үүлгө ажылдаар болгаш аъш-чем белеткээринге, вагончугаштың улус чурттаар кезээнде суг системазын чылыдарынга таарыштырган плита бар. Чылыг сугну чуннар черже база берип турар.

Вагончугашта тускай электри станциязы бар, ол—автомашинаның шимчедикчизинин күжү-биле ажылдаар. Ол станция хойларны электри-биле кыргыыр тургузугну болгаш ханызы 12 метр кудуктан сугну сорлуруп алырынга таарыштырган тургузугну электри күжү-биле хандырып турар.

Чурутта: хойжуларга таарыштырган боду чоруур вагончугаштың ниити хевири.

СЭТА-ның фотохрониказы.

„Улуг-Хая" совхозта байдал дүвүрээзинниг

Совхозтуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП Төп Комитединиң январь Пленумунун шиитпирлери-биле, пленумга болгаш оон соонда зоналар аайы-биле болгулаан чөвүлел хуралдарга эш Н. С. Хрущевтүн чугаалары-биле сорук киргеи, көдээ ажыл-агый культураларының чаагай дүжүдүн өстүрер дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Совхоз ниитизи-биле аъш-чемнин кол культуразы—кызыл-тасты 3960 гектарны тарыыр тургаш, 4699 гектарга тараан. Оон иштинде Арыг-Бажының № 1 фермазы 2195 гектар кызыл-тасты тараан. Трактор бригадаларында мурнакчы механизаторлар хөй.

Ынчалза-даа совхозтуң дирекциязы (директору эш П. Моисеев), ында партия комитеди (секретары эш Д. Дүгүр-Серен) хову ажылдарын чедишкинниг чорударына бар аргаларны болгаш күштерни багай ажыглап, ону кыска хуусаада доозарын хожудадып турар. Хову ажылдары эгелээнден бээр хөй хүннер, агаар-бойдустун таарымчалыг байдалдары эрткен турбуже, тараа культураларының ниити планын май 17-де байдал-биле алырга чүгле 54,3 хуу күүсеткен болгаш чамдык тараа культураларын чаштырары дыка хожудап турар. Чижээ, суланы 1400 гектарны тарыырының орнунга 399 гектарны, чинге-тараанын 4 мун гектар планын 143 гектар кылдыр чаштырып тараан.

Тараа культураларының тарылгазының оожум темп-биле чоруп турары совхозтуң дирекция чериниң болгаш ында партия комитединиң кошкак негелдези-биле, көдээ ажылагый машиналарын четпес белеткээни-биле база организас-массалыг ажылды кошкак тургусканы-биле тайылбырлаттынар. Бо талазы-биле чамдык чижектерни көргүзергеле четчир. Хайыраканның № 3 фермазының эш Шожан-оолга удурткан хову бригадазында чеди трактورнуң чүгле үжү ажылдап турар, өскелери кандыг-бир чылдагаан-биле үрелгеш, аная ажыл чок туруп турар. Ол бригадада «ДТ-54» деп трактورну Хендергеден эккелген ояар чангыс-даа хүн ажыглап көрбээн, оон трактористери аалдарынче чаңгылай бергеннер. Ол байдалды Хайыраканның № 3 фермазының эргелекчизи эш Белекей тракторларны башкарып турар трактористерниң дуржулгазы кончуг эвээш болгаш совхозтуң дирекция чери участок механиктери-биле хандырбайн турар деп тайылбырлап турар.

Арыг-Бажының № 1 фермазының (эргелекчизи эш Туганаев) ажылчыннарының ортузунда күш-ажыл багай организастаттынган. Ол фермада «ДТ-54» деп 14 трактор быжыглаттынган хирезинде-ле майның 16-нын хүнүнде бүгү тракторларның ажылдап кылган чери 200 гектар безин четпейн барган. Ынчаарга трактор бригадазының бригадири эш С. Маковкин часкы тарылганың шиитпирлиг үезинде дөрт хонукта арагалап келгеи. Коммунист бригадир ажыл шагы үзүп, харыысалга чогун көргүзүп турда, фермада партия организациязы-даа, совхозта партия комитеди-даа тодаргай хемчег албайн, оон-биле эптежип турары канчап-даа таарышпас.

Часкы тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг негелде өзугаар чорударының тодаргай планы-даа, графиги-даа билдинмес болуп турар. Хайыракан фермазының Улуг-Артта трактор бригадазы майның 15-те-ле ында бүгү ажылды доозкаш, Сенек талазынче көжер деп баш бурунгаар планнап, шиитпирлеп чугаалакшан-даа болза амдыгаа чедир кызыл-тасты чаштырбышаанар. Ол бригаданың механизаторлары чинге-тараа тарыыры-биле дыка хөй шөлду удур аңдарып, чаштырар ужурга таваржып турар.

— Биске ажылдың тодаргай планы, графиги турган чүве, ол ам будулган болгаш ону сагып шыдавайн барган бис — деп эш Белекей чугаалап турар. Арыг-Бажының № 1 фермазында тараа культураларын тарыырының тодаргай планы билдимес болуп турарын эш Туганаев база бадыткап турар. Бир эвес совхозтуң фермаларының удуртукчулары бар машина техниканы ажыглаарының тодаргай планын тургускаш, күүселдезин хынап турган болза хову ажылдары хожудаашкынныг, дүвүрээзинниг байдалга таварышпас турган ийик.

«Улуг-Хая» совхоз ниитизи-биле 1500 гектар өкүрузаны тарыыр планныг. Ол болза районнун өске совхозтарындан, колхозтарындан хөй.

Мында байдал дыка дүвүрээзинниг болуп турар. Совхозтуң фермаларында партия эге организациялары күүруза өстүрер талазы-биле звенолларга ажылдаар кижилер-биле доктаамал ажыл, өөредилге организастап чорутпаан, чамдык черлерге техника безин четче быжыглаттынмаан чорук кукурузаны тарып олуртур үезинде көөп көстүп турар.

Арыг-Бажының № 1 фермазының Хурагандай, Седен-Сүрүн оларга удурткан кукуруза звенозунун ийи агрегады Баян-Колдун Сарыг-Ыйгыл ховузунда кукуруза шөлүнге ажылдап киргеш, ийи хүннүң дургузунда чүгле 17 гектар черге кукуруза тараан. Кукуруза тарыыр сеялкалыг бир агрегатты аная быжыглап чедирген-даа болза, оон тракторизи аараан ужурундан ажылдаваан, ону өске кижи-биле солуурун чогуур үезинде шиитпирлевээн. Ол кукурузачыларга ферманың агрономундан өске удуртукчулар өөзүлбээн. Совхозтуң дирекция чери ол фермаже моон мурнунда кукуруза тарыырына киржип чорбаан болгаш механизация училищезин чап-чаа дооскан тракторист А. Бурбуну чоруткан. Оон хүлээп ап турары кукуруза сеялказы херек кырында жандыг-даа шенелде эртпээн, кезектери-даа хынаттынмаан, заводтан чаа үнген техника болуп турар. Көк-Чыраанын № 2 фермазының Алдыы-Шынаада кукуруза шөлүнче чорудар дээн чаа кукуруза сеялказының чамдык кезектери чок болган, совхозтуң кол инженери эш Верещагин анда хөй үе-шакты чарыгдаан, ол агрегаттын баштайгы шенелдези безин кылдынмаан.

Часкы хову ажылын механизаторлар болгаш шөлде үргүлчү ажылдап турар кижилер шиитпирлеп турар. Оларга культурлуг дыштанылга, аъш-чемнин эки хандырылгазы чугула негеттинер. Хайыракан, Арыг-Бажы фермаларының болгаш чамдык хову турлагларының төптеринде райпонун тургускан столоваялары ажылдавастаан болгаш аъш-чем продуктулары-биле, ылангыя хлеб, далган, крупа, чигир болгаш өске-даа эргежок чугула чүүлдер-биле хандыртынмайн турар. Хайыраканда столовая чүгле продукт чогундан шоочалыг турар. Улуг-Арттың трактор бригадазында 15 механизаторлар ажылдап турар, аная турган поварлар ажылын каггаш, продуктузун алгаш чорутканындан механизаторлар боттары чер одагга аъш-чем кылып чиир ужурга таварышканнар. Арыг-Бажының ховуларында ажылдап турар механизаторлар, ажылчыннар машинага олурупкаш, ферманың төвүнде столоваядан чемненип турар.

Совхозтуң төвүнде ажылдакчылардан эгелээш ферма эргелекчилеринге, бригадирлерге чедир сан медээни харыысалга чок кылыр чорук база илереп турар. Чижээ, Хайыраканда № 3 ферманың хову бригадазы 89 гектар черде арбайны чажып тараан деп совхозтуң дирекция чери медээлээн. Херек кырында бригадир эш Шожан-оол чүгле 57 гектарга арбай чаштырып тараанын бүзүредиг чугаалап турар. Ол медээни ферманың бухгалтерия чери бадыткаан.

Совхозта партбюро, фермаларда партия эге организацияларының секретарьлары партияның агитас-массалыг ажылын тараажылар ортузунда четпес чорудуп турар. Улуг-Артта хову бригадазының механизаторларына чаңгыс-даа агитатор чорбаан. Оон төвүнде лозун, плакат чок, агитхуудустар үнмейн турар, механизаторлар аная баргаш, чаңгыс-даа удаа солун номчуп көрбээн. Кайыда ферманың көдээ клубтарында улусчу талантычылар хөй, оларның солун концерттерин хову турлагларынче организаставайн турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң хову ажылында бар четпестер дүвүрээзинниг байдалды көргүзүп турар. СЭКП райкому, райкүүском совхозтуң удуртукчуларындан шыңгыы негелдени тургузары негеттинип турар.

Д. АРАКЧАА,

«Шынның» корреспондентизи.

Өвүр районнуң „Коммунизмче орук“ колхозтуң культура амыдыралындан

АМЫДЫРАЛДА УЛУГ ЭРГИЛДЕ

СЭКП Тыва обкомунуң бешки пленумунуң доктаалын күүседири-биле Арыг-Бажы суурнуң чаагайжыдылгазын Солчур көдээ Совет болгаш «Коммунизмче орук» колхозтуң баштаар чери организастап, элээн ажылдарны чоруткан. Суурда ниитизи-биле 400 метр хемчээлдиг ногаанчыдылга херимин кылган, 15 кудуктар кастынган, 32 арыгланыр бажыңнар туттунган, эрткен чылдардан бөөр 2800 ажыг ыяштарны тарып олурткан. Бо 1961 чылдың апрель 25—27 хүннеринде суурнуң Октябрь кудумчузунга болгаш колхозтуң 7 чыл школазының деинскээринге 700 ажыг дөс ыяштарны тарып олурткан. Суурнуң ногаанчыдылга, чаагайжыдылгазы ам-даа үргүлчүлеп турар. Октябрь кудумчузунуң унун дургаар ногаан херимчигештерни быжаңчылар эштер Монгуш Очур-оол, Монгуш Чаагай-оол олар кылып турар. Найырал, Шык кудумчуларында чурттакчылар чаагайжыдылга ажылынга кызымаккай киржип келгеннер. Октябрь кудумчузунуң аланда 2 сесерликтерни өстүрүп турар, ону ол ажылга мергежээн колхозчулар Монгуш Дотпа, Монгуш Лама-Сюрюн олар ажаап өстүрер бис деп күлээнип алгаш, эки ажаап турарлар.

Арыг-Бажы суурнуң чурттакчылары бо чазын кудумчулар, кварталдар аайы-биле бок ашталгазын организастаан. Колхоз төвүнде тараан ыяштарны өстүрери-биле кудумчулар аайы-биле буга-сумуннарны белгекеп кылган, тарымалдар оон-биле суггартынар.

Чуртталга бажыңы бүрүзүн штукатуралап, чугайлаан, херим кажааларлыг, ногаа шөлдерлиг, бажыңнарның иштики дериг-херекселдери эки.

Стол, сандай, өске-даа херексел-дер-биле эки хандыртынган. Колхозчулар неделя санында чунар бажыңнап турар.

Арыг-Бажы база Ак-Кежиг сүт-бараан фермаларында ажылдап турар колхозчуларның чуртталга байдалы колхоз суурунуң кижилеринден черле тудавас. Оларның бажыңнары арыг-силиг, сайгылгаанныг, боттары неделя санында-ла чунар бажыңга кирер, кино, концерттер база үргүлүү болуп турар апарган. Анаа лекциялар, илеткелдер удаа-дараа болуп турар. Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында кызыл-булуңну дерип тургускан, ук ферма ол кавыла чурттап турар малчыннарның төвү болуп турарын барымдаалаан, анаа тускай садыгны тургузуп, малчыннарның хүн бүрү хереглении хандырып эгелээн.

«Коммунизмче орук» колхоз 1961 чылдың эгезинден эгелеп, колхозчуларны ай санында акша төлевиринче киргген. Акша төлевиринче ынчаар киргген чорук колхозчуларның хүн бүрү культурлуг амыдыралын эжиждеринге улам ажыктыг болганын колхозчулар бадыткап, өөрүп чугаалап олурарлар. Оон чижээнге эш Хайлың-оолдуң чугаазын киирээл: «Колхозтуң төрүүр хоюн кадарып турар мен. Каданым Самбуу-биле ийилээ айда эрги акша-биле 600—700 рубль чедир ажыл-төлевирин ап тур бис. Ол мээң амыдыралымга, мээң хереглелимге четчир, ынчангаш моон-даа артык ажылдаарымны хүлээнип тур мен». 60 харлыг Монгуш Даржаа Октябрь кудумчузунуң бажында 2 дугаар бажында чурттап орар. Колхозка киреринің мурнунда ол Чадаана, Хандагайты ынчаар самдар кидис өгге чурттап чораан. Колхозка кирип алганы оон амыдыралынга улуг эргилде болган. Ирей ам ийи өрээл, крышалыг, кладовкалыг, плеталыг, чырык делгем бажыңныг. Бажыңының ишти шупту 10 кижи, 8 ургларлыг. Оларның 4-түү школада, 4-түү колхозтуң яслизинде азырадып турар. Даржааның кадайы Анай сөөлгү үш олчазын үжээлдиргин ийистеп — алды уруг божаан. Ол ам ногаа звенозунда эки ажылдап, мактадып турар. Монгуш Даржаа боду колхозка шыдаар шаа-биле, арга-мергежили-биле ажылдавышаан, назы эрткен кырган дээш ай санында дузаламчыны база немей ап турар. Оон амыдыралы колхоз ачызында шак мындыг магалыг, бай-шыдалдыг.

Колхоз баштаар чери апрель айның бирги чартыында колхозчу малчыннарның хүнүн малчыннарның аал бөлүк аайы-биле Улаатай, Хам-Дыт, Бора-Шойга 3 кезек черге эрттирген. Орта болгулаан дуржулга-солчуушкуннуг хуралдарга колхоз даргазы эш А. Шаалы 1961 чылдың бирги кварталында социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин чугаалавышаан, 7 чылдың үшкү чылында колхозтуң сорулгаларының дугайында малчыннарга илеткеп берген.

Бо чылын колхозка тудар тудугларның хөй нуруузун малчыннарның турлагларында чорудуп турар бис. Улаатайда каттышкан хой бригадазының төвүнге чуртталганың болгаш кызыл булуннуң, чунар бажыңның, садыгның, 1800 хойнуң кажаазының тудугларын кылыр, ында тудуг материалдарын белеткээр тускай тудугжулар звенозу ажылдап эгелээн. Колхоз 1961 чылдың I-ги кварталында күрүнеге садар эвт планын 180 хуу, сүт саддарының планын 101 хуу күүсеткен. 1961 чылда ниитизи-биле 271 тонна эвтти, 163 тонна сүттү, 40 тонна дүктү дужаар. Малдың эвткир, сүткүр чоруун бедидериниң талазыбиле организастыг ажылды чорудуп турар, күрүнеге садар малдарны чүзүн аайы-биле ангылаан, семиртилгениң одарларында киргген.

Саанчы Катя Сат инек бүрүзүнден 1525 кг сүттү, хойжу эш Монгуш Делгер төрүүр 100 хоюндан 140 хураганы алырын, ирт кадарчызы эш Сат Сандан-оол ирт бүрүзүнден 5 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген. Культурлуг амыдыралы чаартынган тудум, кижиниң улам-на бедик бүдүрүкчүлүг, улам-на чүткүлдүг ажылдаксаазы келир деп чүве ол-дур. Ынчангаш колхозчу ажыл-ишчилер бо чылын бедиткен хүлээлгелерин ап, ону эрестиг күүседип эгелээн.

Бо үстүнде чедишкиннер-биле черге-лештир, четпестер база бар. Ылангыя хлеб быжырар чер, парикмахерская дээн ышкаш хөй-ниитиниң хандырылга черлери доктаамал ажылдавайн баар таварылгалар хөй. Оон ынай, суур кыдыында бажыңнарны четчези-биле электрижидер, радиожудар ажылдар негеттинип турар. Бо четпестерни эң чоокку хүннерде чайладыр ужурлуг бис.

Д. ШАГДЫР,
Солчур көдээ күүскомунуң даргазы.

КҮЗЕЛ ТУРДА—БОТТАНЫР

Бистиң школада тургустунган бүдүрүлге бригадазының кежигүннери чайгы бүдүрүлге практиказынче үнерінге ам белен болгаш кылыр ажылының планын чогаткаш, башкылар чөвүлелиңге бадыладып алган. Бүдүрүлге практиказынга 53 өреникчилер киржир. Олар эрткен чылын 60 га кукурузаны ажаап чайлаш, күзүн бир гадан-на 280 центнер ногаан маосаны ап, колхозка сараатпап берген. Бо чылын 100 га кукурузаны ажаар. База ол ышкаш улуг назылыг ургларны бодувустун шефтеп турар фермавыска саанчылаар кылдыр чорудар бис, анаа 12 кижи баар. Эрткен чылын оларның иштинден чамдыктары база саанчылап турганнар. Чижээ, Кара-Сал Норжун, Куулар Алдын-кыс, Монгуш Санда болгаш оон-даа өскелер. Олар анаа ажылдап тургаш, колхозтуң хоочун саанчыларының арга-дуржулгазын эки өөренип алганнар.

Олар чаш бызааларны өстүрүп доруктурарынга база-ла кызымаккай чоруун көргүскеннер. Үк бригаданың кежигүннери эрткен чылын ай санында-ла күш-хүнүнге авансыны ап турган. Чыл төнчүзүнде школа ниитизи-биле 4248 рубльди (эрги акшаби-ле) ажылдап алган болган.

1961—1962 өөредилге чылында бистиң школавыс 8 чыл школазы кылдыр эде тургустунар, анаа белеткел кылдыр 240 олуттуг чаа школаны тудуп алган бис.

Школа колхозтуң Арыг-Бажы фермазын шефке алгаш, дыштаныр хүннерде фермаңың ажылдакчыларынга концерти көргүзүп, ферманы лозуннар, плакаттар-биле үргүлчү шимеп берип келген.

Ада-иелер-биле ажыл бисте багай өвес тургустунган. Хүн санында-ла ада-ие комитединиң кежигүннериндеи бир кижи школага дежурныйлап турар. Комитеттиң кежигүннериниң иштинде кызымаккай ажылдап турарларга Аранмаа, Ховалыг Борбаанай, Монгуш Дотпа болгаш өскелердаа хамаржыр.

Школаны амыдырал-биле холбаштырарынга боттарының билиглерин, арга-дуржулгаларын берип, кызымаккай ажылдап турар башкылар бисте көвүдеп турар. М. Бавыштай, Б. Куулар, Х. Кертик-оол, М. Чечекмаа, М. Настык-Доржу болгаш оондаа өскелер.

М. ДОСТАЙ,
чеди чыл школазының директору.

Кызыл тукчугаштар

Арыг-Бажының төп кудумчузунда бир чаа улуг бажың бар. Ында — суурнуң магазини.

Магазин бараанар-биле ындазында бай деп чүвези аажок. Солагай талада аъш-чем аймаа делгеттинген: үүл-бүрү конфеталар, чигирлер, макароннар, колхозтуң бодунуң хлеб быжырар черинин хлеви, колбаса... Оң талада үлетпүр бараанарны: кышхы, күскү тоннар, сапыктар, шала чадыглары, улуг көрүнчүктер... Ол-ла бүгү барган-сараанның арызындан ийи кызыл тукчугаш аңаа кирген кижи бүрүзүнүң карааңга дектин мурнунда өстүр, Бирээзинде: «Эң дээре магазинге», өскезинде: «Эң эки садыгжыга» деп бижээн.

Магазинге кире бөөрге, ак халаттыг, кара чаштыг аныяк уруг өөгиг, өөлдек ажылдап турар. Оон-биле кады ол магазинге кандыг чаа бараанар келгенин, бараанарның кандыг ажыктыын, оон шынарын колхозчуларга тайылбырлап бөөр. Ол аныяк садыгжының адын Донгак Сандаймаа дээр.

Донгак Сандаймааның эки ажылының чажыдын сонуургаарга, мынча дээр:

— Бир кол чылдагаан болза, «Коммунизмче оруктун» колхозчулары акшалыг ажыл төлевиринге шилчээни болур.

— Бараан-сараан-биле силерни райпо эжизи-биле хандырып турардыр аа?

— Ол-даа шын ийин—деп, Сандаймаа чугаалады. — Ынчалза-даа ыыт чок олурар болзунза херек бүүтпес, колхозчуларга херек бараанарны бодум барып четчип тургаш, негеп алыр кижи мен.

Магазинниң өске бир садыгжызы Бүрбү база-ла Донгак Сандаймаа ышкаш, суурда эң хүндүлеңдиг кижилериниң бирээзи. Бүрбү бодунуң садыгжы харыысалгалыг хүлээлгезинден ангыда, база бир «чүүгү» бар: Бүрбү — колхозта хөрөөженнер чөвүлелиниң даргазы. Оон удуртулгазы, киржилгези-биле колхозчу хөрөөженнерниң культурлуг чуртталгазы дээш ажыл хайнмышкынныг чоруп турар.

Чурукта: мурнакчы садыгжы Донгак Сандаймаа.

Агитаторнуң сөзү

Бистиң агитпунктуда 42 агитаторлар бар.

Агитаторларның арга-дуржулгазын солуштуруп, семинар хуралдарны эрттирип, ай санында-ла оларның ажылының түннелин үндүрүп, кандыг ажылдарны чорударын партия организациязы-биле дугуржул ап турар. Агитаторлар быжыглаан бажыңнарынга неделяда бирден эвээш эвес барып, бижимел информацияны киирип, колхозчуларның негелде, хомудалдарын саадатпайн, чогуур черлерге медеглеп берип турар.

Агитаторларның иштинде боттарының ажылынга идепкейлиг эштерниң саны хүн бүрү көвүдеп турар. Чижээ, Д. Достай, Б. Куулар, Н. Дунгул-оол, Самбылдай болгаш оон-даа өскелер.

Колхозта 6 хана солуннарны үндүрүп турар.

Анаа бижиттинген шүгүмүүлелдиг, шоодуглуг материалдарны хамаарышкан организациялары көрүп, оон түннелин дараазының солунунга бижип турар кылдыр чурумчуткан.

Колхозтуң ажыл-агыйының чедишкиннерин болгаш ам чедип алыр деп турар хүлээлгелерин айтып чураан көргүзүг материалдары колхозтуң клубунда болгаш кудумчуларында астынган.

СЭКП-ниң XXII съездизинге чедишкинниг ужуражып, ажыл-агыйга бедик түннелдерни чедип алыр дээш бистиң агитколлектив колхозчу чоннуң ортузунга агитас-массалыг ажылды улам калбартып турар.

М. МОНГУШ,
агитпункт эргелекчизи.

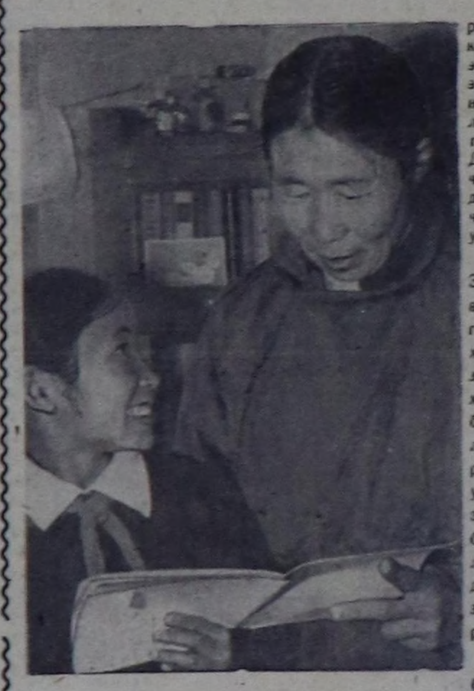

Ажы-төлүнүң эки өөренип турарынга аваазы канчап өөрүвес боор: эрес-хей деп мактаар, эртем-билиглиг, чурумнуг бол дээ күзээр. Школадан даады-ла «бешгерлиг» кээр уруунга Дотпа Балбаровна кончуг ынак, хүннүң кичээлдеринге чүү өөренгенин, чүү билип алганын уруундан айтырар.

Бо удаада оон уруу Зоя бажыңынга улуг өөрүшкүлүг чедип келген. Аваазынга бодунуң хүн демдеглели көргүзүп, кичээлге канчаар харыылаанын чугаалап берген. Иешкилер шахла ынчаар чанчыгып өөрени бергеннер. Иези уруунуң эки өөредилгези, үлегерлиг, чурумнуг болуру дээш сагыш салып, болганчок-ла столда кады олурупкан, аразында сумелешкен, айтырышкан олурар.

ЧУРУКТА: Дотпа Балбаровна уруу Зоя-биле.

Аңаа шуптузу бүзүрээр

— Ам база «беш» алдым, авай! Демдээмни кээп көр, авай!

Зоя кире халып кел сал-ла, сумказын үжээн. Зоянның аажычаны ындыг деп оон иези Дотпа Балбаровна билир болгаш база-ла үткүй келген. Зоя ам бешки класста өөренип турар болза-даа бирги классчылар дег уруг. Ону авазы-даа чугаалаар: «Беш» алганда ам-даа бирги классчылар дег амырап, өөрүүр уруг боор. «Зоязының эң баштай-ла «беш» алгаш канчаар өөрүп турганын Дотпа Балбаровна утыаан.

Бичии ургларның өөредилгези улуг улустарның ажыл-ижи-биле дүмей болгай. Ынчангаш Зоя «бештер» эккээрге, Зоя боду-даа өөрүүр, дүнмалары, ажылары-даа, иези-даа өөрүүр. Бирги классчы Вера-даа, чедиги классчы Комбуда, онгу классчы Маша-даа эки демдектер эккээрге, ол найыралдыг өг-бүленің кежигүннери черле эриппестер.

Бистер бо өг-бүлеге кирип, оон ажыл-ижи-биле таныжып турувуста, Зоязы маннап кирип келген чүве. Ынчангаш ийи иешкини чурукка база тыртырып ап четтигипкениис бо.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң кежигүннери Дотпа Балбаровна Монгуштуң намдар-төөгүзүн сонуургаарыыска, ол боду каш-ла сөс сөгледи: «Ада-ием ядыы улус чүве, бо-ла Хандагайты. Улаатай ол ынчаар чурттап чораан. Мен болум өг-бүлем-биле колхоз тургустунган оларга оон черле чарылбаан бис. Мен төрээн колхозумнуң ачызында хөй ажы-төлүмү культурлуг кижилер кылдыр доруктуруп ап шыдадым. Коммунистиг партия, Совет чазаам, төрээн колхозум дээш ажыл-ишче бүгү күжүмү харамнанмас мен, ургларымнылаа ынчаар кижизиткен мен».

Ак-сеткилдиг арат иениң шын сөзү-үр, аңаа кым-даа бүзүрээр, ону кым-даа хүндүлээр. Дотпа Балбаровна—6 ургунуң иези. Хөй ургларлыг дээш чазактың шанналдарын алганын ол боду биске ыыттаваан чүве. Ону биске Солчур көдээ күүскомунуң даргазы Донгак Сатович Шагдыр чугаалады.

Дотпа Балбаровнаның бажыңы ол суурда эң культурлуг, арыг-силиг бажыңнарның бирээзи. Орта кире берген кижиге дораан-на хоорай сагындырар. Чоокта чаа-ла хирлиг, ыштыг, соок, самдар өглерге көжүп чораан арат кижиниң бөгүн ындыг арыг-силиг чурттап орарын көргеш, кижинин сеткили чыыыр. Бажыңның аъш-чем салыр шкавында, демир орунарын шыпкан чоорганнары болгаш шывыгларында «уран кыстар даараан ышкаш угулаалар», «калга кыстар даараан ышкаш хаажылар» көстүп турду.

— Арыг-силиг чурттаарга, ажы-төл-даа кан-кадык, ат ботдаа чиик-сергек болур чүве-дир—деп, Дотпа Балбаровна чугаалады.

Мыя бо чугааны быжыглай чаңгыс чижектен ногчуп көрээли: Дотпа Балбаровнаның улуг оглу Кичел-оол бичезинден турала орлан-шоваа өскен. Кызылга көдээ ажыл-агый техникумун доосказ, агроном болуп чедип келген. Колхоз баштаар чери ону ам хову бригадазының бригадиринге томуйлаан. Колхозтуң комсомолчулары ону боттарының баштанчызы кылдыр сонгуп алганнар.

— Ындыг чай чок хирезинделе хаактаар, маннаар кижи мен дээш амыраар эвес—деп, иези чугаалап олурар. — Оон кежээ келгеш, чурук чуур кижи мен дээш, орайга дээр олурар-дыр. Чамдыкта сагыш човаш, уйгум безин келбес, чүү кончуг могавас-шылавас төл чүве ийик! Эртенинде уйгу хандыр улуп алзын дээш дуюкаа-даа туруп кээрге, кижибиле денге турар болгай. Оон дыштаныр алыр байтыгай, харын аар чүвелер кедүрүп, суглап, ыыштап бергеш, могаан шинчи мырынай чок ыдып чоруй баар.

Езулуг күш-культуржу кижидир ийин, Кичел-оол бирги разрядтыг спорсмен болгай. Оон дүнмалары база ындыг дижир: үүл-бүрү белгүмнерде киржип турар.

Бүгү колхозчуларга хүндүлүг ие Дотпа Балбаровна үүгле бодунун думчуун боралавас, хөй-ниитиниң хөрээн, колхозтуң ажылын бедик көрген үлегерлиг хамаалы мун. Ол, суурда хөрөөженнер чөвүлелиниң база бир активчизи.

Бистер чугааны эгелээрде, шала мурнай берген-дир бис. Эң баштай Дотпа Балбаровнаны колхозтуң библиотеказынга көргеп бис. Ынчан орта кызыл чычыы тыва тоннуг, бажын чара дырап алган хөрөөжен кижи орган чүве.

Колхозчуларының кайы хире номчуп турарын библиотека эргелекчизи Бай-Кара Чечектен айтырган бис.

— Болар база бистин эң идепкейлиг номчукчуларывыстың биреззи кижи — дээш, Дотпа Балбаровнаже эргелекчи көрдү.

Оон карточказында элээн хөй номер бижиттинген болгу: «Тоолчаан домактың уланчызы», «Тисса хемде», «Улуг-Хем», «Араттың сөзү»...

Эртенинде бистер Арыг-Бажы суурнуң төп кудумчузу-биле эрттип чыда, дүүн көргенивис бөлүүн колхозчу, тыва хөрөөженни таныр кагдывыс. Ол бисти мурнап мендиледи. Дотпа Балбаровна арыкта сугну аныяк шеттер дезунге бугалаан тур. Оон кылып турар ажылы ол, суурнуң кудумчуларында сесерликтер ажаап турар.

Көөрүвүскө, сесерликте ыыштар хүндүлүг иезинин урглары ышкаш, чаа өзүп олурар болдулар. Каш чылдар эртер, ол чаш шеттерден күүчүлүг ыыштар өзүп кээр. Дотпа Балбаровнаның урглары база улуг кижилер апаар...

К. КУДАЖЫ.

Чурукта: ясли эргелекчизи В. Шаалы ургларын-биле чугаалажып олур.

ОЛАРНЫҢ КЕЛИР ҮЕЗИ

Арыг-Бажы суурнуң ургларын яслизинде малчыннарның болгаш саанчыларның 25 ургларын өстүрүп, кижизидип турар. Оларны культурлуг аажы-чаңга өөредир дээш яслиниң ажылдакчылары кызымаккай чоруун көргүзүп турарын эки билир бис. Маңаа неделя санында яслиниң хуралдарын эрттирип, ажылда четпестерни илередип, оларны чайладыр хемчеглерни ап келген.

Яслиниң ажылын бүдүн чылда турар кылдыр организастаан. Бичии ургларны өй-өйлеп ада-иезинче «шөлээлеп» чаныып турарлар. Ол оолза, ургларның яслиге ынакшылын улам-на ханылаадып турар.

Ургларны яслизинге школа коллективиниң дузазы улуг. Ургларга янзы-бүрү чараш ойнаарактарны өөреникчилер кылып берип турарлар. Башкылар Достай, Куулар, Дөгүн олар ургларны культурлуг аажы-чаңга шын кижизидериниң кол арааларын яслиге кижизидикчилерингe айтып берип, ясли-биле үргүлчү харылзажып келгеннер.

Бистиң ажылдакчыларывыс ургларга тускай хүн чурумун чогааткаш, ол езугаар ажылдап турар. Ажаакчылар болгаш кижизидикчилер: Зоя Куулар, Сембил Куулар база повар Монгуш Хандыраа олар ургларны үлегерлиг мөзүг-шынарга өөредип кижизидер өзэш идепкейлиг ажылдап турарлар. Аъш-чемниң шынары эки, хөй янзы, амданныг болгаш холумактыг. Ындыг чем ойчилерге кончуг тиаржыр.

Яслиниң иштин, даштын ай санында-ла чугайлап, аштаары бисте чаңчыл апарган.

Ургларга кыска ырылар, шүлүктүг тоолдар, танцылар өөредип, күш-ажылга холбаштырып турган, кижизидилге ажылын чорудар сорулга-биле чечектерни өстүрүп, ону ажаарынга оларны чаңчыктырып турар. Ол ышкаш, школаның ойрги классының өөреникчилери «концерттерни» биске көргүзүп турарлар.

Сентелгени эрте доозар база ургларны ойнаар тускай шөлдү ногаанчыдыл, ону өүгү херексел-биле өөрип турар бис.

В. ШААЛЫ,
ургларны яслизинин эргелекчизи.

Хүндүлүг сорулга

Эрткен чылын колхозтуң даш гаражының туруунга бистиң хөрөөженнер улуг дузаны чедирген. Чаа школа туруунга эш Номчеттиң хөрөөженнер бригадазы эки ажылдаан. Ол бригададан эштер Анай, Бичии-уруг, Чылбаанай, Кертик-Кара болгаш оон-даа өскелер күш-ажылга шылгарап үнгеннер. Оларны эки тудугжулар, эр улустан тудан чоктар деп мактап турары чаптыг.

Колхозта хөрөөженнер чөвүлелиниң кежигүннери чоннуң материалдыг чаагай амыдыралын кадырер хөрекке идепкейлиг киржип, бажыңнарны бештеп, оннап үлежип алгаш, неделя санында суурнуң арыг-шеверинин хыналдазын чорудуп турар. Арыг-шевер хынаар кыдыраштарны бажыңнарда аскан, комиссиялар оларга демдеглелдерни доктаамал кылыры чаңчыл болган.

Ол ажылга эң идепкейлиг хөрөөженнерни борта демдеглээри чугула. Оларның аттары бо: Кертик-оол, Чылбаанай, Долчан.

Көдээ интеллигенция — эмчилер, башкылар, агрономнар, зоотехниктер колхозчу араттарны культурлуг аажы-чаңга чаңчыктырарынга дузаны чедирип турар. Башкылар Бавый-оол, Чечекмаа олар колхозчуларның бажыңнарын үргүлчү көзеп, боттарының бажыңнарынга аъш-чемни эки шынарлыг кылдыр кылып билириниге, неделя санында чунар бажыңнаарынга хөрөөжен чонну чаңчыктырып турар.

Колхозта хөрөөженнер чөвүлелиниң даргазының орлан-чызы эш Кертик-оолга удуртқан 20 кижи составтыг ногаа бригадазын организастаан. Оларның хөй кезии эрткен ажыл-агый чылында ногаа бригадазынга ажылдап турганнар.

Колхозчу хөрөөженнер культурлуг ёзу-биле чурттап билир апарганы кончуг өөрүнчүг. Олар үүгле культурлуг чурттап билир эвес, харын колхоз бүдүрүлгезинге база идепкейлиг киржип турар. Оларның хүндүлүг сорулгазы-даа ол.

Ө. БҮРБҮ,
колхозта хөрөөженнер чөвүлелиниң даргазы.

Мээң үлүүм

Арыг-Бажы суурну эң-не баштай үндезилеп тургузарындан эгелээш, амдыгаа дээр тудуг бригадазында бызанчылап ажылдап турар мен. Бо суурда чуртталганың болгаш албан черлериниң, бүдүрүлгениң дыка хөй бажыңнарының тудуунга мээң үлүүм киргген. Сонга рамаларын, эжик хаалгаларын эки шынарлыг, шевер кылыр дээш бүгү-ле арга-мергежилимни, билиимни киирип турар мен.

Көдээ Советтиң депутадынга ийи удаа сонгудуп, депутат хүлээлгемни элээн каш чылдар дургузунда күүсеп келдим. Депутатка сонгуттурган баштайгы чылымдан эгелээш, амдыгаа дээр суурнуң чаагайжыдылгазы дээш ажылга киржип — бо талазыбиле бир кудумчуну харылаап, удуртып турар мен.

Ынчангаш суурну тудуп тургузарынга болгаш оон арыг-шевер чаагайжыдылгазынга мээң үлүүм киирип турар.

М. Күмүн-Доржу,
Көдээ Советтиң депутады,
бызанчы.

Арыг-[illegible] культур[illegible]

Колхозчу арат[illegible] чаагай чуртталгаз[illegible] суурларның арыг-[illegible] чаагайжыдылгазын[illegible] СЭКП Тыва обко[illegible] мунуң доктаалын [illegible] цина ажылдакчыл[illegible] рольду ойнаар бо[illegible] Арыг-Бажы суурда[illegible] рының ажылдакчы[illegible] хоочу араттарның [illegible] амыдырал-чурттал[illegible] рывыстың үлүүвү[illegible] дап турар бис.

Медицина ажыл[illegible] четверг санында-л[illegible] шеверин хынап, [illegible] ажылдар чорудар[illegible] дыг хүнүн тургуск[illegible] колхозчуларның [illegible] арыг-шеверин хын[illegible] темага тускай ле[illegible] чорудуп турар. К[illegible] жың бүрүзүнде туч[illegible] ны аскан, ол кыл[illegible] иштиниң арыг-шеве[illegible] дып турар бис. Ку[illegible] шеверинің байдал[illegible] теттеринге дыңнал[illegible]

Эниг чылын эм[illegible] бажыңын өрээлд[illegible] божуур өрээлди к[illegible] иелер ам ында ч[illegible] тыр божуп турар[illegible] рының бажыңы к[illegible] алгыдары азы чаа[illegible] ның бажыңын туд[illegible] тинип турар.

Н.
эмнелге салбырын[illegible]

Чадааннаның улусчу театрының ат-сураа бистин областа калбарган. Театрның бот-тывынгыр уран түүл бөлүүнүң киржикчилери солун концерттиг үнүүшкүнү Кызыл хоорайга болгаш өске-даа районнарга кылып, боттарының өзүп орар талантызын көргүскеннер. Бедик утка-шынарлыг, уран-чечен шиизи, эрес-кашпагай, мергежилдиг аныяктардан тургустунган танцылылары, сеткил-сагышты хайындырып кээр хөглүг ырлары-биле бо улусчу театр областың өске бот-тывынгыр уран түүл коллективтеринден, концерт бөлүктеринден ылгалып турар.

Бо чуруктан Чадааннаның улусчу театрының ыр бөлүүнүн ырлап турарын көрүнер.

Фотозу **В. Кулипановтуу.**

Лаос айтырыын таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле делегейниң чөвүлел хуралы

ЖЕНЕВА, май 18. СЭТА-ның корреспондентизи К. Романовскийниң дамчытканы:

Лаос айтырыын таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле делегейниң чөвүлел хуралы үш хүн үргүлүлеп турар.

Чугаалажыышкыннарның столунга Мурнуу Вьетнамның төлөлекчизи май 17-де, Таиландының төлөлекчизи май 18-те олурушканнар.

Бөгүнгү дөртку хуралга Хьюм даргалаан болгаш индий төлөлериниң баштыңы Кришна Менон бир дугаарында санал берген.

Индий-Кыдатка хан төгүүшкүнүн соксаткан 1954 чылдың Женева дугуржулгаларының чогуур ужурун айыткаш, К. Менон чугаалажып турар айтырыгның таарымчалыг шиитпирин шыдамыккайы-биле дилеп тыварынче чөвүлел хуралдың киржикчилерин кыйгырып, ол шиитпирниң үндезининге Женева дугуржулгалары салдынган турар, ужурлуг деп чугаалаан. Айтырыгның иштики болгаш даштыкы талаларының аразында ылгалды илередири чугула деп ол айыткан.

Лаоска хайгаарал болгаш контроль талазы-биле делегей комиссиязын баштаан чуртту төлөлекчизи К. Меноннуң медеглээни болза, лаос улус бодунун келир үеэин боду шиитпирлээр ужурлуг, а өске бүгүлер бо талазы-биле анаа чүгле дузалап болур. ге иниги чергениң хемчег чоруулган болгаш болуп-даа турар.

ЧАА

Хойжулар ваг

Дагестан АССР. Ырак одар-белчиирлерж биле кажуп чоруур хойжулар чамдыкта берге турарлар. Дагестанның көдээ ажыл-агый эрдин механизация салбырының ажылдакчы болуун чоруур вагончугашты кылганнар, оон-бы дедырал-байдалы дыка эжижиир.

Берге черлер-биле чоруурунга таарыштыр «ЗИЛ-157» автомашинаның шассизинде бүгү чыгаш тургузуп каан, ында электри-чыры арыгларының тургузуглары база бар. Ма арыгларының тургузуглары база бар. Ма болгаш культурлуг дыштанырынга эргежок черде бар. 6 кижи чыдар оруннарлыг өрээлде рынга тускай шкафтар, аъш-чем кадагалаары кай черлиг стол болгаш радиоприёмник база

Вагончугашта чонуп, суг-биле үрлүүп ал да суук база газ байдалдыг оттулар түүлге чем белеткээринге, вагончугаштың улус темазын чылыдарынга таарыштырган плита нар черже база берип турар.

Вагончугашта тускай электри станциязы ның шимчедикчизиниң күжү-биле ажылдаар электри-биле кыргыыр тургузугну болгаш х тан сугну сордуруп алырынга таарыштырга күжү-биле хандырып турар.

Чуруукта: хойжуларга таарыштырган бод тың иниги хевири.

СЭТА-

Күрүненің Айыыл чок чорук Комитединде болгаш ССР Эвилелиниң Прокуротуразында

Акша хүүлгелериниң дугайында чурумнарны үрээни база акша үнелиг түүлдерни улуг хемчээлдер-биле чижеп өзү-биле садыгланы дээш **Я. Т. Рокотов, В. П. Файбишенко, Н. И. Залис, С. К. Попов, И. И. Лагун, Я. О. Паписмедов, Ш. О. Паписмедов, М. Л. Ризванова** оларны ССРЭ-ний Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүненің айыыл чок чорук комитеди тудуп хоругдаан болгаш кеземче харыысалгазынче киирген.

Үстүнде айыткан кижилер акша хүүлгелериниң чурумнарын үревишаан, ажык-кончаа тып байыыр соруулга-биле даштыкы кижилерден база Москвада болгаш ССРЭ-ниң өскедаа хоорайларында чамдык совет хамаатылардан даштыкы акшаны болгаш алдын чоостарны улуг хемчээлдер-биле үргүлчү садып ап, оон соонда акшаларны чижеп өртектер-биле катап садып турганы баштайгы истелгенин материалдары-биле илерээн.

Үжээшкин үезинде олардан ниити дензизи 12 килограмм ажыг алдын чоостарны, хөй санныг даштыкы акшаларны болгаш совет акшаларны база өске-даа үнелиг түүлдерни хураап алган. Бо кем-буруулуг идегеттер даштыкы акшаларны болгаш алдын чоостарны ниитизи-биле 20 миллион ажыг рубльге (эрги-акша-биле) садып алган болгаш катап садыглаары истелгеден илерээн.

Кеземче харыысалгазынга киирген бо кижилер үр үениң иштинде ажыктыг күш-ажылды кыдбайн, мангыс өзү-биле амыдырап, чамдык туруш чок хамаатыларга сандарадыр салдарны чедирип турган, даштыкы кижилер-биле кем-буруулуг харылзааларны тургузуп, совет кижилериниң төлептиг чоруун бужартадып турган.

Бо херектің талазы-биле истелге доозулган, буруудадыр доктаалды ССРЭ-ниң чингине прокурору бадылаан, ынчангаш херекти судка көөрү-биле шилчиткен.

Хары угда үш оол божаан

ОРЕНБУРГ. (СЭТА). Абдулин районнуң Яковлевка суурунуң чурттакчылары Анастасия болгаш Семен Лобкаревтарның өг-бүлези май 18-те дыка өөрүшкүлүг болган. Анастасия Александровна районнуң божуур бажыңындан үш бичии оолдарлыг чанып келген. Космонавт Юрий Гагаринге алдар кылдыр ада-иелер оолдарының бирээзин Юрий деп адаан. Ам олар ийи кыстыг болгаш үш оолдарлыг болган.

Лобкаревтар ам 30—30 харлыг. Олар «Ленинчи орук» колхозтуң идепкейлиг ажыл-ишчилери. Семен Антонович—аът ажаакчызы, Анастасия Александровна—чигир свеклазы өстүрер звенога элээн каш чылдарда ажылдап келген.

Ол көдээ ажыл-агый артелиниң даргазы В. А. Фроловтуң дынатканы болза: колхоз баштаар черниң шиитпирин өзүгаар оларның өг-бүлезинге хары угда дузаламчы кылдыр 400 рубльди берген болгаш дузаламчының өске-даа хевирлерин көргүзер деп турар.

МАЙ АЙДА АҢ, КУШ, ҮНҮШ

Бистин областың девискээринге час дүшкенден бээр элээн үе өрткен. Мээстерде хек-даваннар болгаш адыг амданнаның чиир бестер чечектелип эгелээн. Тайганың арыпкан өзи аъшчем тып чиир дээш эвээш эвес черни кезин чоруп турар. Бүдүн кыш дургузунда ижээнге кыштаан адыгның хоптаа ам кайгамчык: ай, бес казып чип, кымыскаактар өөн хоозурадып турар. Мал азы ан сегинге таваржы бергенде каш хонуктарның иштинде оон чанындан ыравастай бээр. Өзүн тайгада аңнарга чем тып чиири белен: хар эриири билек-ле пөш тооруу болгаш сыпка кыштаан киш-кулаа, көк-кат көстүп келир.

Өзеннерде хылбалар үнүп эгелээн. Хылба чүгле адыгларга амданныг эвес. Хылбада янзы-бүрү витаминнер болгаш чаагай амдан бар. Ынчангаш хылбаны кижилер база өвөөш эвезибиле ажыглап турар.

Удавас дуюглуг аңнарның чайгы аннаашкыны өгелээр. Сыыннарны чөпшөөрел-биле өлүрер. Сыынның ан-не үнелиг чүвези—оон мыйызы. Сыын мыйызындан тергиин үнелиг эмнерни кылып турар болгаш оларның чамдыызын Чөөн-чүктүң чамдык чурттарынга садып турар. Сыыннарны ыракшылдыг боо-биле кедеп чорааш адып алыр. Оон ынай хайыр маныаш база өлүрүп болур. Часкы үеде сыынның организми минералдыг дустарны хөйү-биле хереглеп турар, ынчангаш сыын хайырга бола чедип келир.

Май ай бөрүлерни аннаарынга база таарымчалыг үе. Кыс бөрү шыыштар араазынга үнүүрлерге оолдаппкан турар. Оон үнүүрлерин истеп чорааш азы оон оолдарының шимээнин дыннап чорааш тып алыр. Бир кыс бөрү 4-тен 7 чедир бөрзектерни төрүүр, ынчаарга улуг-даа, биче-даа бир бөрү өлүрген кижиге күрүне 50 рубльди шаннал кылдыр берип турар.

Май—куштарның өзүп, төрүүр үези. Төңгеликтер араазында 5—7 чуургалар баскан өдүректерни бо-ла көрүп болур. Оларның оолдары майның төнчүзүнде ужуп эгелээр. «Ыраажы» куштарның хөй нуруузу база-ла чуургаларын базып турар. Мурнуу чүктен куштарның келири үргүлчүлевишаан.

Майның ортан үезинден эгелеп ыыштар болгаш өске-даа үнүштер ногаан хевин кеттиниптер, а чодураалар чечектели бээр. Ам каш хонуктан Енисейниң ортулуктары чодураанын ак чечээ-биле шыыттынар.

Чуруукта: Итпик.

О. ГАВРИЛОВ.
Фотозу авторнуу.

Чемпионну өзүлаан

Ботвинник биле Тальдың хөл-шыдыраа талазы-биле удук негежириниң маргылдаазын май 15-те тускай хаг-ган. Маргылдааның кол шиитпекчизи швед гроссмейстер Гидеон Штальберг ийи совет гроссмейстерлериниң шыдыраа талазы-биле демиселиниң түннелин чугаалаан.

— Ботвинниктиң тиилелгези дээрге долу күш үндүрүп турган чедип алган тиилелге—деп, ол чугаалаан. Делегейниң эң шыырак дээн шыдыраачыларының санынга кирип турарын Ботвинник база катап бадыткаан.

Делегейниң хөл-шыдыраа федерациязының (ФИДЕ-ниң) президентизиниң дааскаанын өзүгаар ол федерацияның оралакчы президентизи, делегейниң хөл-шыдыраа талазы-биле шиитпекчизи Хельги Хиндстрем (Финляндия) делегей чемпионунга байыр чедирген. Ботвиннинкке делегейниң шыдыраачылары сөгүрүп, хүндүлээр деп ол чугаалаан. ФИДЕ-ниң оралакчы президентизи-биле Штальберг олар Михаил Ботвиннинкке лавр үнүштүң бүрүлериниң кылган чечекти тывыскаш, ФИДЕ-ниң президентизиниң мурнуңдан ону делегей чемпиону кылдыр чарлаан. Ол ышкаш Ботвиннинкке алдын медальды тывыскан.

Чырыткылыг болгаш өөрүшкүлүг байырлал

ЧУРУКТА: Октябряттарны пионерге хүлээп ап турары.

Майның 19-та Кызылгa бо частың ховар диген эң-не каан аяс, чылыг хүннеринин бирээзи болган.

Эртенгинин 10 шак ажып турда Ленин кудумчузунуң эгелээн ужунга, чазын чаа частып үнген чечектер ышкаш, айыраң чараш кылдыр кеттиниптен, кызыл галстуктарлыг пионерлер хоорайның школаларында дружиналар аайы-биле чыскаалып алган чыглып кээп турулаан.

11 шакта Кызылдың бүгү школаларының дружиналары чыскаалыпкаш, Ленин кудумчузун куду бадыпканнар. Чыскаалыпкан дружиналарның мурнунда хоорайның пионер организациязының Кызыл тугун сагылга-чуруму, өөредилгези тергиин эки демделтерлиг, хөй-ниитичи пионер Зина Казанцева тудуп алган бар чораан. Оон соонда туктың хамгалакчылары пионерлер Оля Носова, Наташа Сердова базып олурган. Оларның соонда № 3 школаның Олег Кошевой аттыг пионер дружиназының пионерлери бар чораан. Дараазында — № 2 школада Зоя Космодемьянская аттыг пионер дружиназының пионерлери. Ол дружинаның чамдык пионголери национал тыва тоннар, бөрттер кедипкен бар чораннар. № 4 школаның Юрий Гагарин аттыг пионер дружиназы бирги космонавтың улгаттыр чураан чуруун тудуп чораан. Сигналдарның өткүт үннери, барабанщиктериниң аянныг катыышкыны болгаш көгжүм, чыскаалган пионерлерни соруук киирип, диңмиреп чораан.

Чыскаалган пионерлер Ленин кудумчузун куду бадып орган, Комсомолская кудумчу-биле эггеш, Кочетов кудумчузун куду бадыпкан. Оон олар Чүлдүм кудумчузу-биле эггеш, Ленин кудумчулааш, Облкуускомнуң бажыңынын баарынга келген.

Бүгү-эвилелдің В. И. Ленин аттыг пионер организациязының төрүттүнгенинден бээр 39 чылболганына турускаатканхоорайның пионерлериниң байырлыг шугум чыскаалын пионерлер парадының командылакчызы, хүннүң улуг дежурныйы, № 3 школаның куш-культура башкызы Н. Бородин ажыткаш, ВЛКСМ хооркомунуң бирги секретары Ю. Путинцевка рапорттаан. Хоорайның пионерлери боттарының чырыткылыг болгаш өөрүшкүлүг байырлыг хүннүге уткуштур хоорайга 2025 санныг ыыштарны олурутпаранын, «Найрал» деп нефть дамчыдылганының тудуунга 365 тонна демирни чыгаш дужааганын эш Бородин рапортунга чугаалаан.

Байырлыг шугум чыскаалынга СЭКП хоркомунуң бирги секретары П. Киселев Бүгү-эвилелдің В. И. Ленин аттыг пионер организациязының төрүттүнгенче-ле 39 чыл болганын тава ыыштыр хоорайның пионерлериниң байыр чедиргеи. Ол байырлыг шугум чыскаалынга хоорайның школаларының эге классларындан сагылга-чуруумнуг, өөредилгезинге үлегерлиг октябряттарны пионериниң хүрээлериниңе хүлээп алган. Оларга Н. шериг кезээниң кызыгааржылары кызыл галстуктарны баглап бергилээн.

— Коммунистиг партияның хөрээ дээш демиселге белен болуңар! —дээрге:

— Кезээде белен! — деп, пионерге чаа киреннер чаңгыс үн-биле өткүт харылаанар.

Өөредилгеге болгаш сагылга-чуруумга, хөй-ниити ажылдарынга бедик көргүзүглерни чедип алган отрядтарга «Чеди чылдың эдеринчилери» деп ымпелдерни ол байырлыг шугум чыскаалынга тывыскан.

Шугум чыскаалының соонда пионерлерниң үүн-көргүзүглери болган. Ол хүн пионерлер Гастелло аттыг паркка пизу-бүрү солун оюннарны ойнап, хөглөннер.

Т. САЯН-ООЛ.
Фотолары **В. Лутковтуу.**

Чуруукта: Аныяк мөгелер.

Областа АГААР-БОЙДУСТУҢ *байдалы*

Бөгүн областа шоолуг эвес булуттарлыг, чаашкын чок хүн болур. Хат кошкак, чоорту өй-тавында аразар. Агаарның температуразы: областа — 21—26, а Кызылга—24—26 градус изиг.

Редактор **Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.**

КИНОТЕАТРЛАРГА

МАЙ 21-ДЕ

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): **«Өөнуктер болгаш эштер»**—9.30, 11.30, шактарда. **«Узун херим артында»**—1.30, 3.30, 5.30, 7.30 9.30 шактарда. (биче залга): **«Хотабыч ирей»**—12.30, 2.30 шактарда. **«Лейла болгаш Габор»**—4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Буратинонуң ужуралдары»**—11.15, 1.15, шактарда. **«Евдокия»**—3.15, 5.15, 7.15 шактарда. **«Универмагтың витриназының артында»**—9 шакта.

«ВОСТОК»: **«Ак азыг»**—11.15, 1.15 шактарда. **«Эки турачылар»**—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: **«Ногаан төргүннүң чажыды»**—1, 3 шактарда. **«Генерал делла Ровере»**—5, 7, 9 шактарда.

МАЙ 22-ДЕ

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): **«Оруктуң төнчүзү»**—11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда. (биче залга): **«Шуургандан куштуг»**—4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Чажыт бижик»**—11.15, 1.15, 3.15 шактарда. **«Узун херим артында»**—5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Евдокия»**—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

ДЕП КИНОНУ КӨРҮҢЕР.

Шөйүндүүн халдавырлыг аарыглары

— аъш-чемден, сугдан болгаш холларның хиринден дамчып нептерзэр.

Халдавырның үндезини болза аарыг чораан болгаш кадык кижилернин бацциллостуг аарыгларындан болур.

Сугну болгаш сүттү чүгле хайындырган ижиңер.

Кат-чимистерни болгаш ногааны үргүлчү чунар база оларны изиг суг-биле чуп арыгланар.

Канды-даа хир, чамга дегген сөөлүнде аъш-чемни чиириниң мурнунда саван-биле холуларны ыгавыла чунар.

Халдавырларның нептерединчизи — сээктерни бүгү-ле аргаларбиле узуткаңар.

Бодунарны болгаш уругларынарны баш бурунгаар, чогуур өй-шаанда тарыдынар.

Аарыг кижилерни эмнелгеге доп-дораан чедириңер.

Санитар-гигиеналыг нормаларны болгаш корум-чуруумну күүсетпишаан, силер бодунарны болгаш долгандыр турар чонну ижин тивинден болгаш дизентериядан камгаланар.

Тыва областың Санитар-чырыдыышкын бажыңы.

НАМОНДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

НАМОН. (ЛАОС). СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Курочкиннин дамчытканы:

Үш талаларның (Суванна Фуманың чазаанның, Патет-Лаонуң күштериниң болгаш Саваннакеттің бөлүүнүң) политиктиг болгаш шериг конференциязы лаос айтырыын тайбың шиитпирлээрин чугаалажып кээру-биле чоокта чаа ажылын эгелээн.

Нео Лао Хак Саттың политиктиг төлөлериниң баштыны Н. Фомсаван бир дугаарында медеглел кылган. Фомсаван америк империалистерниң холгаарлаашкынының түннелинде Лаоста тургустунган байдалды тайылбырлап, Лаоска быжыг тайбыңны катап тургузарынче, боолаашкынны соксадыр дугайында дужаалды шыңгыы күүседирин хандырарынче, Суванна Фуманың чазаанга үндезилээш түр коалисчи чазакты тургузарынче угланган саналдарны киирген.

Лаос айтырыын таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле делегейниң чөвүлел хуралы

чызы Суфанувонг баштап турар. Чоннуң янзы-бүрү бөлүктерин: ус-дарганнарны, угаан ажылының ажылдакчыларын, үлетүр өөлерин, садыгжыларны, а ол ышкаш янзы-бүрү үүдүлгелиг кижилерни, янзы-бүрү биче националдарны ол фронт каттыштырып турар дээрзин ол чугаалаан. Тайбын, хамаарышпас, нейтралдыг, чаңгыс аай, демократтыг болгаш чечектелген Лаосту тургузар дээш демиселди бодунун сорулгазы кылдыр фронт салып турар.

Хамаарышпас чорук—улус чоннуң изиг түткүлү дээрзин Фуми Вонгвичит демдеглээн. Лаос бүгү талазыбиле бот эргелиг турар ужурлуг. Оон хөрээн даштыкының кандыг-даа холгаарлаашкыны чокка лаосчулар боттары шиитпирлээр ужурлуг. Нейтралитет—ол дээрге бистин черивиске даштыкы шериг баазаларын тургузар арганы кандыг-даа күрүнеге бербейн турар чуртка херектиг түүлдүр. Лаос оларның политиктиг болгаш социал тургузуундан хамаарылга чокка, бүгү-ле чурттар-биле дипломаттыг харылзааны тургузар. Ол кандыг-даа негелделер чок дузаламчыны бүгү-ле чурттардан хүлээп алыр. Чаңгыс аай чорук—Лаоска чугула. Демократия—чуртка эргежок чугула. Чечектелиишкин — улус чоннуң кызымаккайы-биле кеген турар түүлү ол. Лаостуң хамаарышпас чоруун, бот эргезин, чаңгыс эвин болгаш чурт девискээр талазыбиле бүрүн бүдүн турар чоруун хүлээп көрген 1954 чылдың Женева дугуржулгалары Нео Лао Хак Саттың демиселинин сорулгаларынга дүгжүп турар. Тайбыңның, нейтралитеттин болгаш национал чөпшөөрежилгенин политиказын чорудып турар ызыгуур салгакчызы Суванна Фумага баштаткан хаан чазаа-биле кады ажылдажылганы чорударынга белен бис деп Вонгвичит чугаалаан. Лаостуң иштики херектеринге АКШ-тың холгаарлап турары болгаш чуртту амгы шынгыы байдалга чедирип келгени харааданчыг-дыр.

Чуртта амгы байдалга чедирип келген фактыларны сагындыргаш, оон демдеглээни болза, АКШ Лаоста чүгле шериг ажыл-чорудулганы кылып турар эвес, харын база оон экономиказын бодунун холунда тудуп турар. Ол бүгү турзажок, 1961 чылдан эгелээш болуушкуннар АКШ-ка таарымчалыг эвес апарган. Үймээн-[illegible]лаза» дүрүм өзүгаар [illegible]ымны-даа бүзүредип [illegible]бир кижилер Суван[illegible]заан чайладырын күү[illegible]ай, ынчалза-даа ол [illegible]дугайында шиитпир[illegible]дуртукчузу генерал[illegible]До Еннин олурушка[illegible]нференциязына дың[illegible] (СЭТА). Ассошиэйтед [illegible]дин корреспондентилунуң механизация салбырының ажылдакчы турарын өзүгаар [illegible]ның мурнунда Чан Мен [illegible] херектеринге бүзү[illegible]ыкы дипломаттыг но[illegible]ы» олурып алгаш өр[illegible]лган шериг эргежок чүүлээн [illegible]лган кылыр черинге [illegible]ны тускай шкафтар, аъш-чем [illegible]чагыргазын баштаан [illegible] Ен май 17-де радио[illegible]аан. Мурнуу Көрей [illegible]кун антикоммунистиг [illegible]удар деп турар дээр[illegible]н. «Чогуур үеде» эр[illegible]дуржулгалыг» поли[illegible]чыларга шилчидип [illegible]Ен аазаан.

[illegible]зыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетүр болгаш транспорт килдистериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура - амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, лгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, литажылдакчыларның 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн багганда 32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1039. Культура эргелелинин типографиязы